

Een collectieve selfie:

**Beter zicht op
Beeldende Kunst**

BKNL

Een collectieve selfie:

Beter zicht op
Beeldende Kunst

BKNL

Een collectieve selfie:

Beter zicht op Beeldende Kunst

Welke gegevens zijn beschikbaar over beeldende kunstmusea? Hoeveel presentatie-instellingen zijn er in Nederland? Langs welke kanalen, behalve bij een galerie, verkoopt een kunstenaar zijn werk? Om antwoord te krijgen op dit soort vragen, heeft BKNL¹ het initiatief genomen alle beschikbare gegevens over de beeldende kunstsector in Nederland te bundelen. Voor u ligt het resultaat: in deze publicatie vindt u al deze data.

De afgelopen jaren is met name op initiatief van het ministerie van OCW veel informatie over de beeldende kunstsector gebundeld. Nog niet eerder zorgde de sector zelf voor aanvullende informatie en een bundeling van de aanwezige kennis. Het is de wereld van de beeldende kunst die zich hier toont: een collectieve selfie, zoals onderzoeker Tijs Lijster dat noemt.²

De informatie die in deze publicatie is gebundeld, komt uit een schat aan cijferverzamelingen, van het Centraal Bureau voor Statistiek tot het onderzoek Galerics voor hedendaagse beeldende kunst van onderzoeksbureau Panteia, die ieder met een eigen invalshoek en opzet een (onder)deel van de beeldende kunstsector beschrijven. BKNL heeft met twee opdrachten aan verschillende bureaus alle informatie laten verzamelen en duiden. In de eerste plaats hebben BKNL en het ministerie van OCW onderzoeker Henk Vinken (Pyrrhula Research Consultants) gevraagd een uitgebreide analyse te maken van de beschikbare cijfers over beeldend kunstenaars, waarbij de inkomenspositie een belangrijk thema was. Vervolgens heeft onderzoeksbureau Berenschot een globaal overzicht verzorgd van beschikbare data op het gebied van onder meer instellingen, galleries, festivals en individuen.

Beide onderzoekers kozen hun eigen aanpak en methodiek. De rapportages verschillen vanzelfsprekend in grote mate. Waar Henk Vinken op basis van een specifieke lijst vragen de beschikbare bronnen één voor één analyseerde, vatte Berenschot waar mogelijk beschikbare data over het veld in overzichtelijke infographics. De gemene deler van beide onderzoeken zijn de grote gaten in de beschikbare informatie. Zo is het moeilijk gebleken over instellingen die geen structurele overheidsbijdrage ontvangen relevante data te vinden. En is er geen representatief onderzoek op een bruikbare definitie van beeldend kunstenaar beschikbaar. Volledigheid is ondoenlijk en cijfers zeggen lang niet alles; BKNL is zich daar zeker van bewust. Maar te veel vragen over het veld blijven nu nog onbeantwoord. Dat maakt het lastig vanuit een stevige empirische basis het onderwerp van bijvoorbeeld de sociaal-economische positie van de beeldend kunstenaar aan te snijden; of de discussie te voeren over effecten van bezuinigingen.

Pagina 4-16

BKNL werkt aan een terugkerend, coherent, breed gedeeld en actueel overzicht van de sociaal-economische positie van beeldend kunstenaars en een goed zicht op de betekenis van beeldende kunst voor het culturele veld en voor andere maatschappelijke domeinen. Het overzicht dat voor u ligt is een nulmeting.

Pagina 17-48

¹ Beeldende Kunst Nederland (BKNL) is een informeel overleg van organisaties die opkomen voor het belang van beeldend kunstenaars, musea, presentatie-instellingen en galeries in Nederland. Bij BKNL zijn aangesloten Platform BK, Museumvereniging, FNV Kiem, Kunsten '92, de Beroepsvereniging van Beeldend Kunstenaars (BBK), de Nederlandse Galerie Associatie (NGA) en de belangenvereniging voor presentatie-instellingen De Zaak Nu. Het Mondriaan Fonds faciliteert en coördineert BKNL.

² Metropolis M (nr. 6 2015) voorpublicatie van *De grote vlucht inwaarts. Essays over cultuur in een onoverzichtelijke wereld* (Bezige Bij, 2016)

Infographic beeldende kunstsector

Berenschot

INHOUD

Individuele kunstenaars 6

Kunstmusea 9

Presentatie-instellingen 11

Galerieën 13

Festivals 16

Postacademische instellingen 16

Kunstenaarsinitiatieven 16

Vooraf

Het Mondriaan Fonds heeft Berenschot gevraagd te onderzoeken welke kennis er is over de beeldende kunstsector en welke gegevens onbekend zijn. Deze infographic is dan ook een weergave van reeds bestaand onderzoek en heeft tot doel inzicht te verschaffen in beschikbare informatie.

In overleg met Mondriaan Fonds is ervoor gekozen de sector beeldende kunst te verdelen in zeven subsectoren, te weten: kunstenaars, musea, presentatie-instellingen, galerieën, festivals, postacademische instellingen en kunstenaarsinitiatieven. Per subsector is beschikbare informatie schematisch weergegeven en is informatie van meer kwalitatieve aard bulletsgewijs weergegeven in een tekstvak met groene omlijning. In een tekstvak met rode omlijning is per sector weergegeven welke informatie nog niet bekend is en mogelijk onderzocht kan worden.

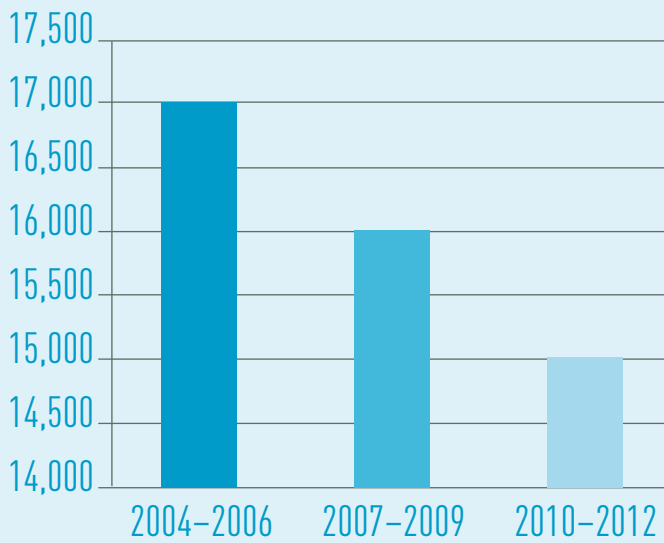
We hebben voor deze infographic gebruik gemaakt van een aantal hoofdbronnen die op hun beurt gebruiken maken van andere bronnen. We verwijzen bijvoorbeeld naar Cultuur in Beeld dat jaarlijks verschijnt en ondermeer gebaseerd is op gegevens van het CBS, de Raad voor Cultuur en APE/Rebel. Een andere bron waar we dankbaar gebruik van hebben gemaakt is Vinken (Phyrulla). Vinken deed gelijktijdig met ons een onderzoek in opdracht van het Mondriaan Fonds en het ministerie van OCW en bracht de positie van beeldend kunstenaars in beeld. Vinken baseert zich onder andere op Rebel, Lauwaert en Boonzaaijer et al. Daarnaast hebben we

onderzoek van Panteia en Lauwaert kunnen gebruiken. Bijgevoegd vindt u een uitgebreide literatuurlijst.

Niet alle onderzoeken geven een methodische verantwoording, waardoor niet altijd bekend is op welke manier de respondenten zijn samengesteld en in hoeverre ze een representatieve afspiegeling vormen. Andere onderzoeken zijn gebaseerd op een relatief kleine groep respondenten, zoals bijvoorbeeld het onderzoek van Lauwaert. Ook komen in sommige gevallen onderzoeksresultaten van vergelijkbare aard niet met elkaar overeen. Dit betreft bijvoorbeeld de museumcijfers van Museumvereniging en Cultuur in Beeld. De gegevens van het CBS, waarop Cultuur in Beeld is gebaseerd, geven inzicht in gegevens van bijna achthonderd musea in Nederland, tot en met 2013. Museumcijfers schetst een beeld tot en met 2014 van de 415 leden van de Museumvereniging. Omdat deze instanties gebruik maken van verschillende methoden om de non-respons bij te schatten, zijn deze cijfers niet zonder meer met elkaar te vergelijken. Omdat we voor meerdere subsectoren gebruik hebben gemaakt van Cultuur in Beeld, is besloten die cijfers voor de musea op te nemen in deze infographic.

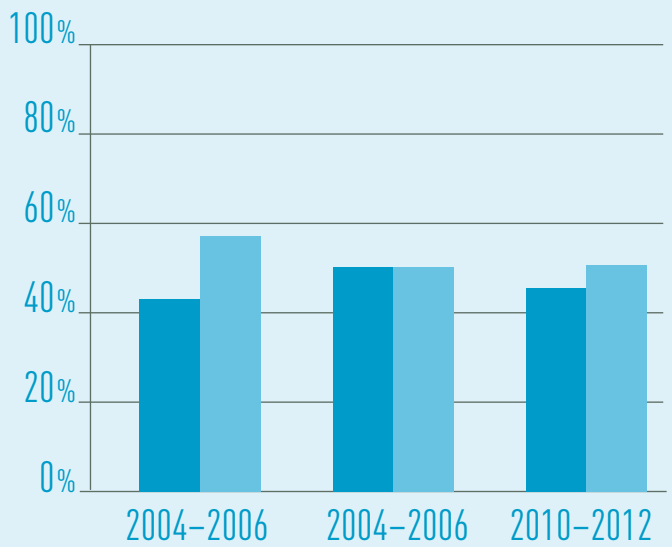
Daarnaast zijn sommige grotere onderzoeken gedateerd. Omdat het culturele landschap sterk in beweging is de afgelopen jaren, mede door politieke druk, hebben we gekozen onderzoeken van 2012 tot nu te gebruiken. Sommige onderzoeken geven een verloop door de jaren heen weer. In dat geval kan sprake zijn van gebruik van data uit eerdere jaren.

totaal aantal kunstenaars in NL

Bron: Pyrrhula Research Consultants, 2015. (Bewerking Berenschot)

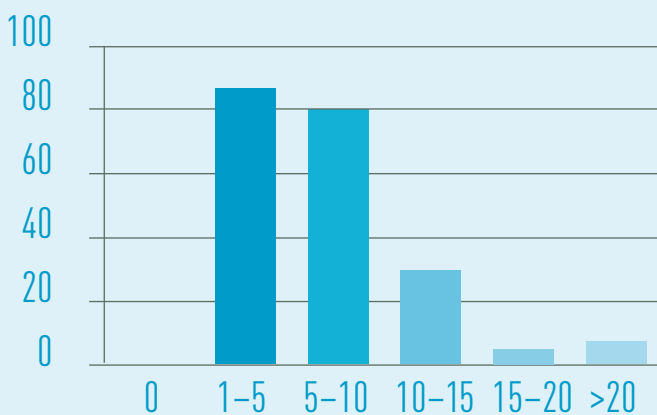
aantal kunstenaars naar geslacht

man
vrouw

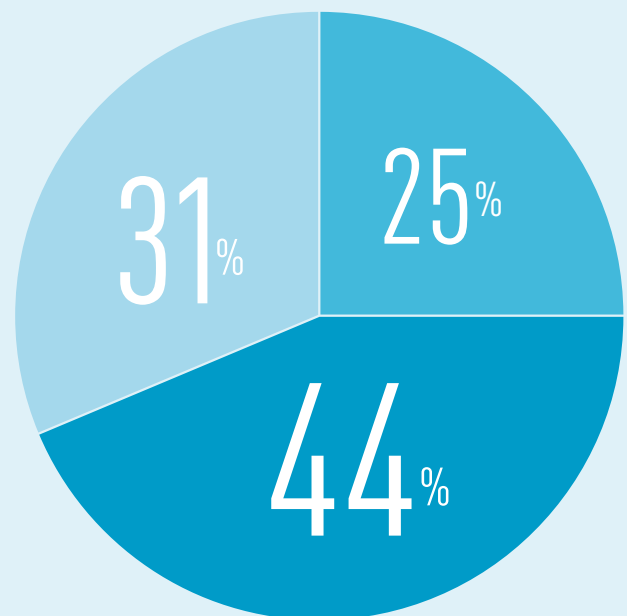
Bron: Elsevier 2012 (Bewerking Berenschot)

gemiddeld aantal presentaties per jaar per kunstenaar

Bron: Lauwaert, 2015 (Bewerking Berenschot)

gemiddeld aantal presentaties top 100 kunstenaars 2012

Solo expositie in buitenlandse galerie: 412
Solo expositie in buitenlandse musea: 720
Presentatie grote internationale kunstbeurs: 517

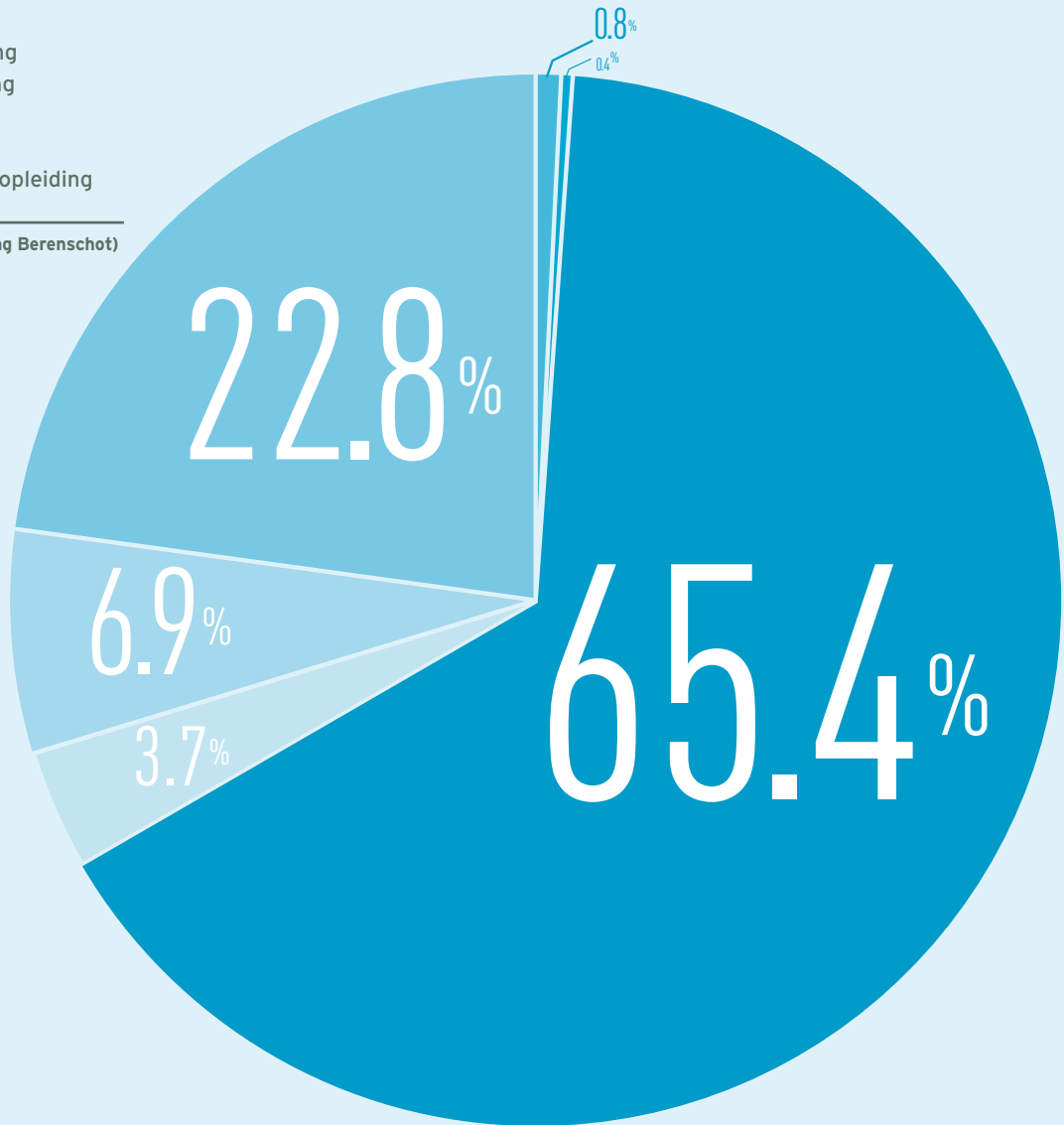
Bron: Elsevier 2012 (Bewerking Berenschot)

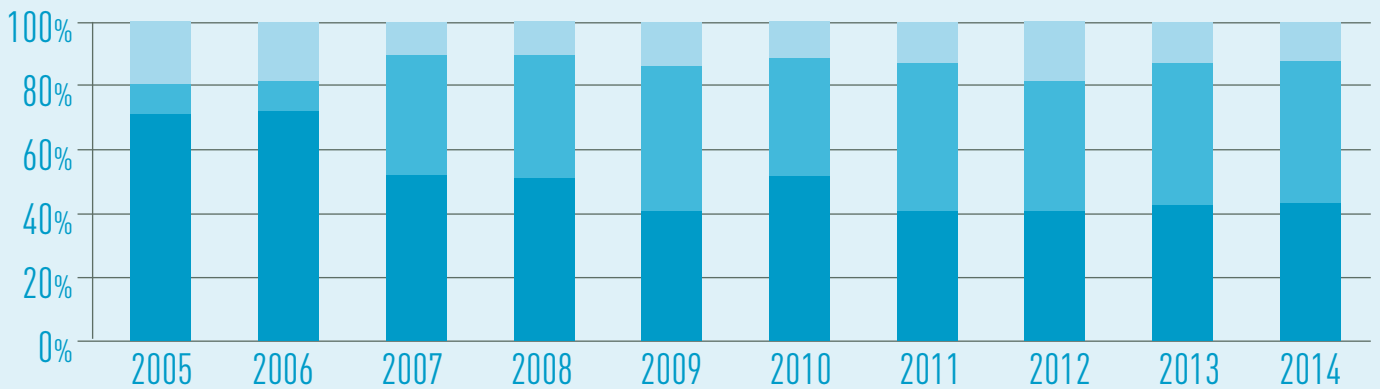
hoogst voltooide opleiding kunstenaars

- Middelbare school
- MBO kunstopleiding
- HBO kunstopleiding
- HBO anders
- WO
- Postacademische opleiding

Bron: APE 2014 (Bewerking Berenschot)

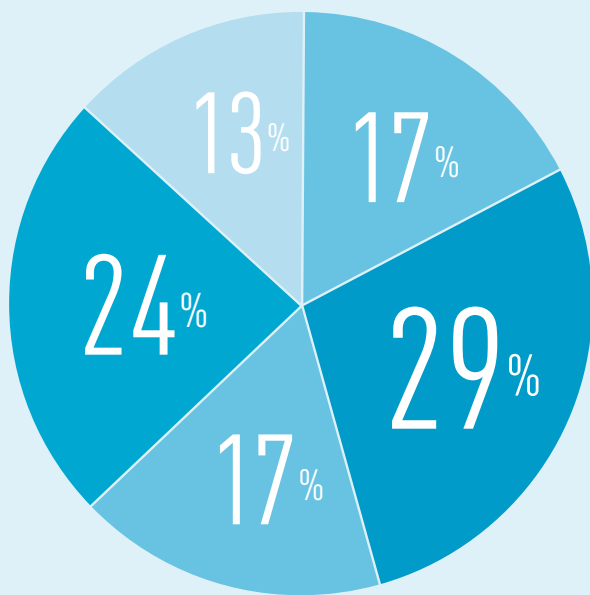
afgestudeerden beeldende kunst naar vakgebied werk

- Alleen werkzaam buiten het vakgebied
- Werkzaam binnen en buiten het vakgebied
- Alleen werkzaam binnen het vakgebied

Bron: Cultuur in Beeld 2015 (Bewerking Berenschot)

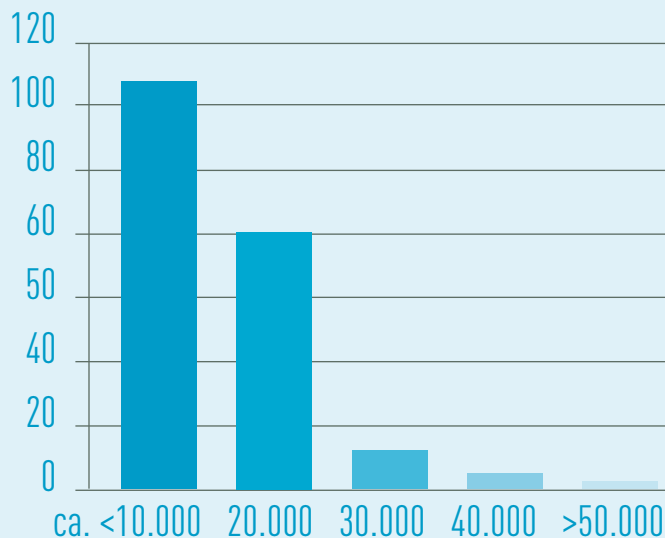
oorzaken verslechtering financiële situatie kunstenaars

- Minder of geen productiebudget
- Minder ondersteuning overheden
- Minder of geen fee
- Minder private inkomsten
- Terugloop verkoop

Bron: Lauwaert, 2015 (Bewerking Berenschot)

gemiddeld jaarinkomen periode 2014–2015

Bron: Lauwaert, 2015 (Bewerking Berenschot)

WAT DAARNAAST BEKEND IS:

- 1) Er zijn in 2011 rond de 15.000 beeldend kunstenaars werkzaam en dat is zowel in absolute als in relatieve zin (op het totaal aantal kunstenaars) een lager aantal dan in 2005.
- 2) Een kwart van de kunststudenten is in 2011 uiteindelijk kunstenaar geworden. 12 Procent ging over naar een ander creatief beroep.
- 3) Van de beeldende kunstafgestudeerden werkte in 2005 nog 71 procent binnen het eigen vakgebied. Dat is gedaald tot 44 procent in 2014.
- 4) Zo'n 80 procent van beeldende beroepsbeoefenaars verdient tot 20.000 euro bruto per jaar. Voor zo'n 20 procent is het inkomen lager dan 2.000 euro bruto per jaar, nog eens zo'n proportie verdient tussen de 2.000 en 10.000 euro. De grootste groep, 30 procent zit tussen de 10.000 en 20.000 euro bruto. Bij werkenden in andere kunstbroepen zit niet 80 procent maar 40 procent onder de 20.000 euro per jaar.
- 5) 64 Procent kan niet leven van zijn kunstenaarschap.

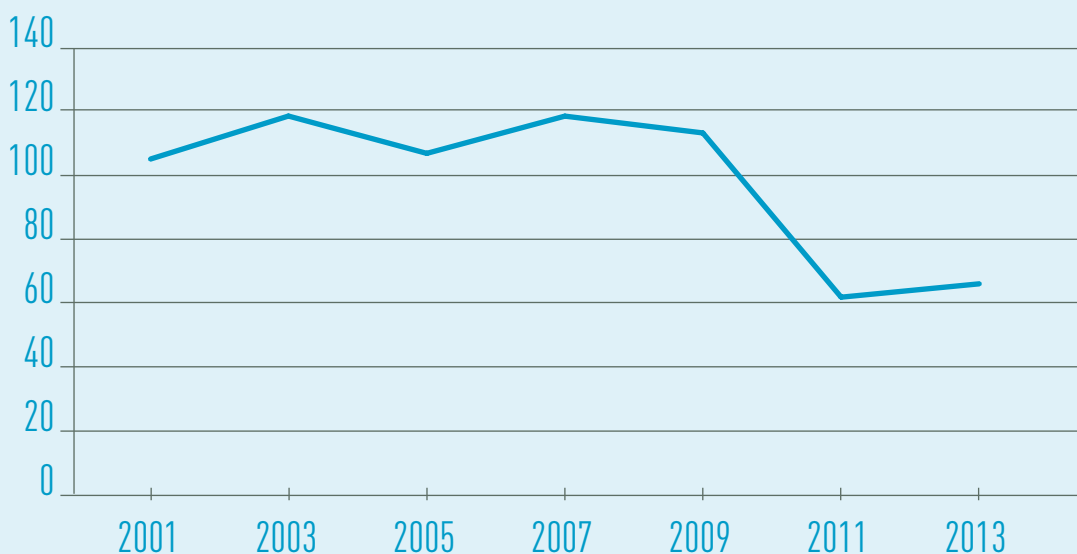
Bron: Vinken 2016

WAT VALT ER NOG TE ONDERZOEKEN?

- 1) Combinatie zzp-er met bijstand of werk in loondienst?
- 2) Recente gegevens over aan wie verkoopt de kunstenaar en onderhandelt hij over de prijs?
- 3) Netwerk in het culturele veld?
- 4) ...

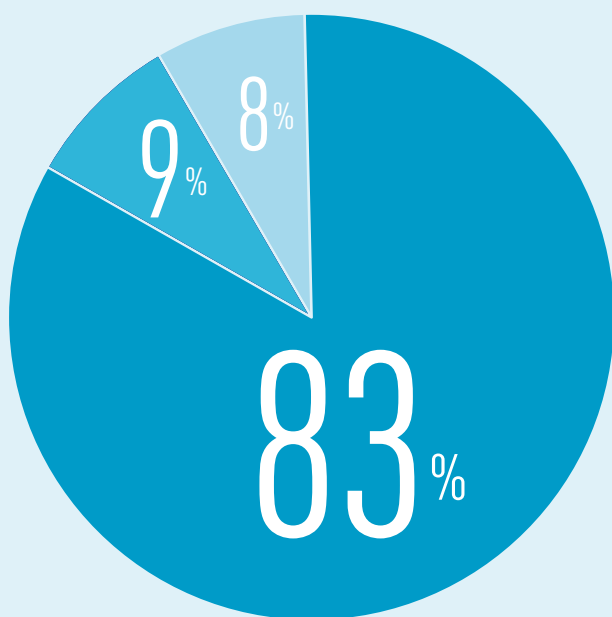
N.B. aantal ontvangers (destijds) van de Wwik is niet meegenomen, want deze is niet meer aan de orde.

aantal musea voor beeldende kunst

Bron: Cultuur in Beeld 2015 (Bewerking Berenschot). Zie 'wat daarnaast bekend is' voor toelichting op deze grafiek. CiB is gebaseerd op gegevens van CBS t/m 2013

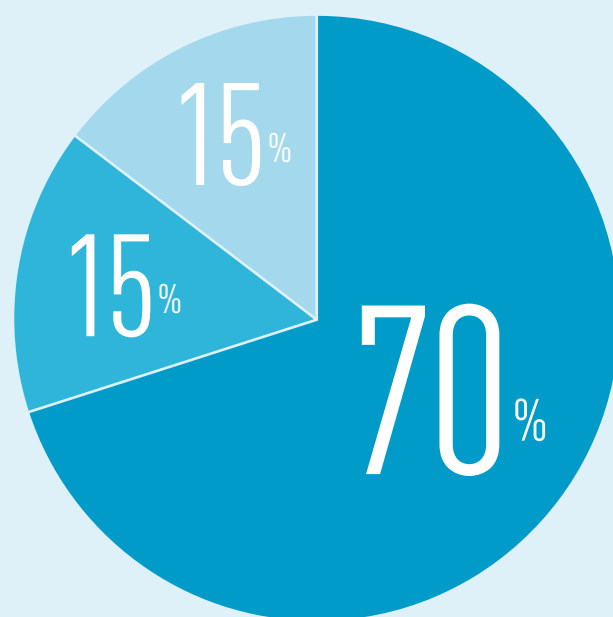
aantal tentoonstellingen in musea voor beeldende kunst

- In eigen museum: 452
- In anderen ruimten in Nederland: 47
- In het buitenland: 46

Bron: Cultuur in Beeld 2015 (Bewerking Berenschot). Dit is gebaseerd op cijfers CBS van 2013

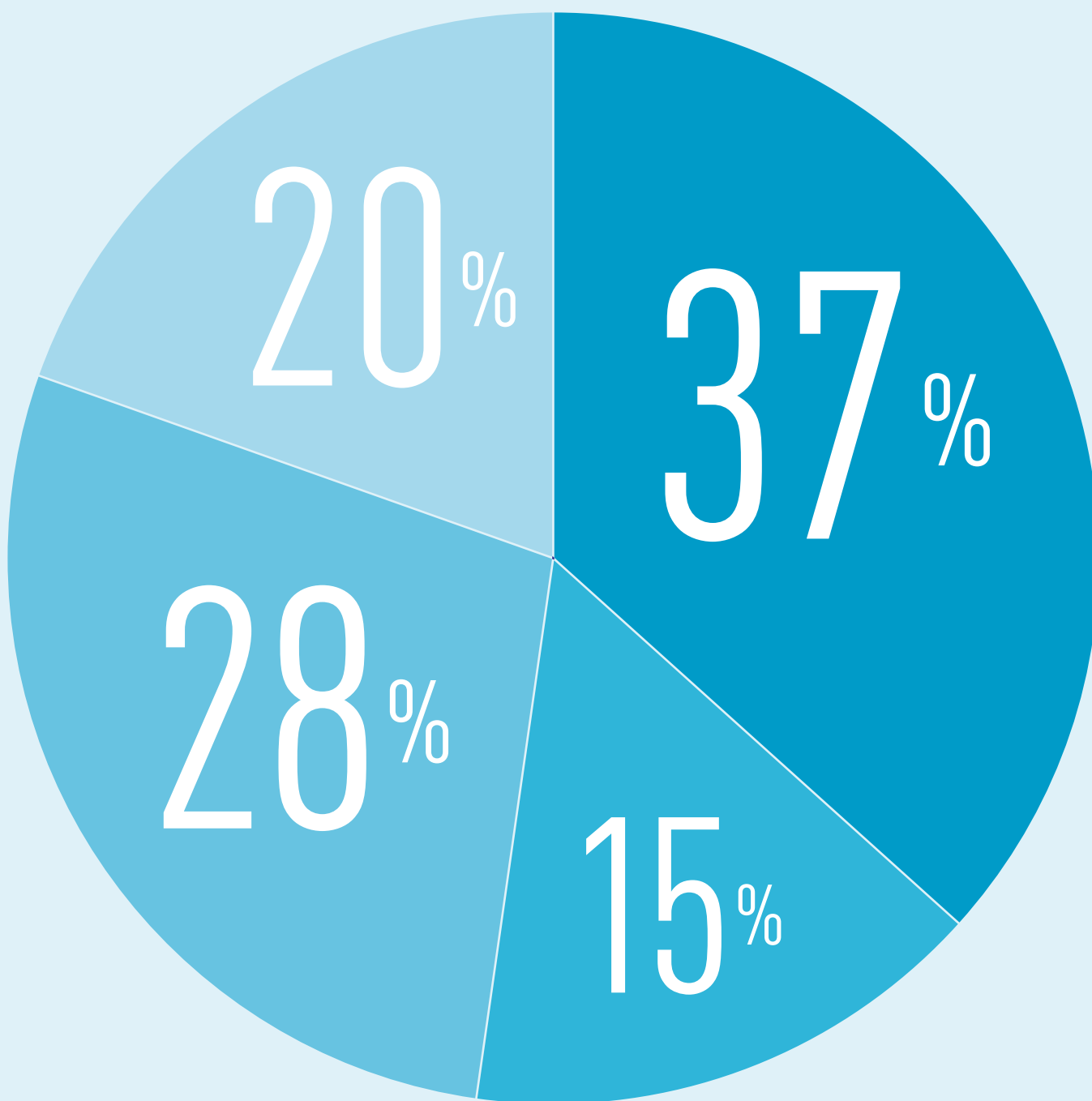
museumpersoneel musea voor beeldende kunst

- Museumpersoneel in loondienst: 1919
- Museumpersoneel overige bezoldigden: 415
- Vrijwilligers: 405

Bron: Cultuur in Beeld 2015 (Bewerking Berenschot). Dit is gebaseerd op cijfers CBS van 2013

aantal bezoeken musea voor beeldende kunst ×1000

■	Betaalde bezoeken (vol tarief): 3671
■	Betaalde bezoeken (reductie): 1524
■	Bezoeken met museumkaart: 2828
■	Gratis bezoeken: 1950

Bron: Cultuur in Beeld 2015 (Bewerking Berenschot). CiB is gebaseerd op gegevens van CBS t/m 2013

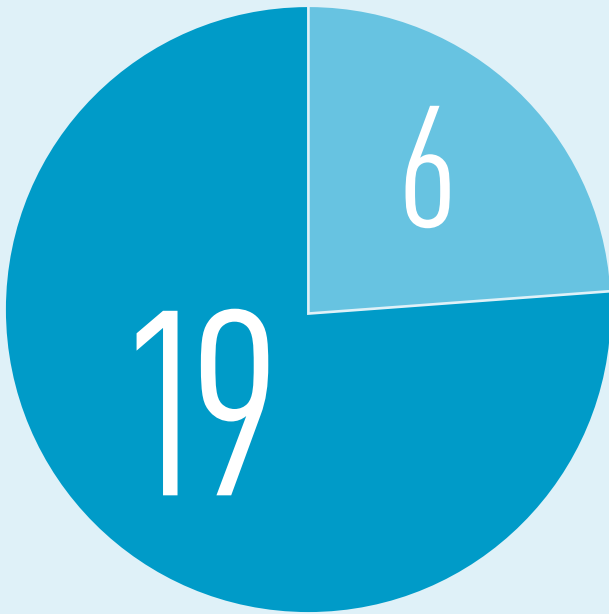
WAT DAARNAAST BEKEND IS:

De grafiek 'aantal musea voor beeldende kunst' laat een sterke daling in 2011 zien. Deze daling kan verklaard worden uit het feit dat de definitie voor 'musea voor beeldende kunst' in dat jaar is aangepast (CBS). Daardoor past een aantal musea niet meer in deze categorie en lijkt er onterecht sprake te zijn van een forse daling. Deze musea zijn echter ondergebracht in andere categorieën, die daarmee dus een stijging hebben doorgemaakt.

WAT VALT ER NOG TE ONDERZOEKEN?

- 1) Hoeveel budget is er voor aankopen?
- 2) Hoeveel (educatieve) activiteiten ondernemen de musea per jaar?
- 3) Is er een (internationaal) netwerk?
- 4) Is er sprake van faillissementen?
- 5) Hoeveel samenwerkingsprojecten in NL/buitenland?
- 6) ...

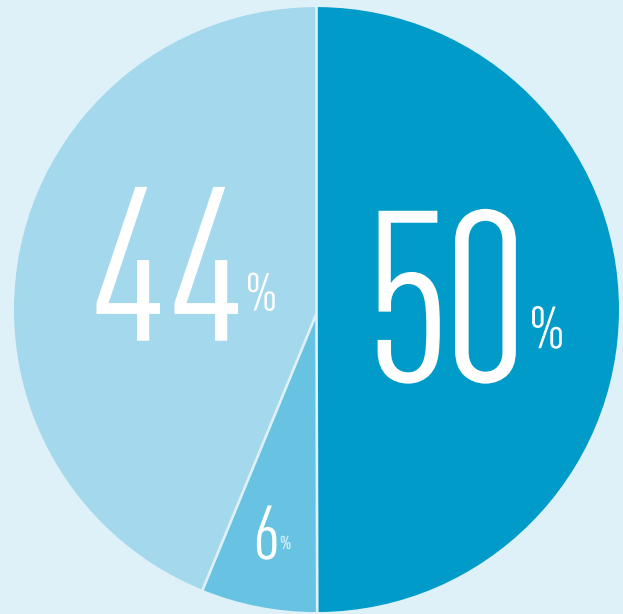
aantal rijksgesubsidieerde presentatie-instellingen

■ Mondriaan Fonds
■ BIS

Bron: Cultuur in Beeld 2015, pag 109-110 (Bewerking Berenschot)

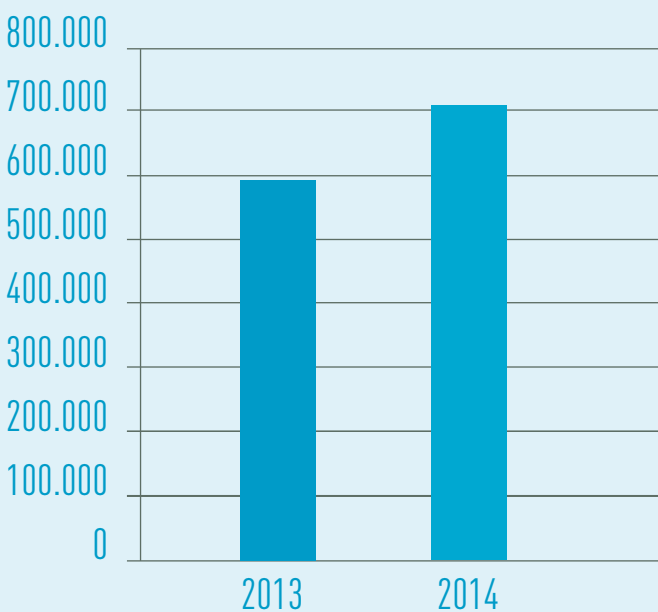
verdeling structurele subsidies BIS presentatie-instellingen (6)

■ Rijk
■ Provincie
■ Gemeente

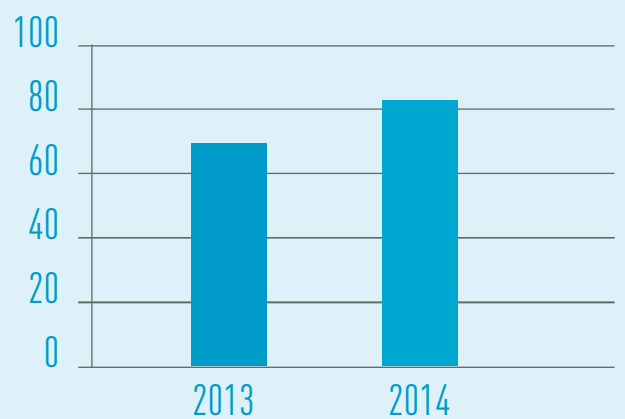
Bron: Cultuur in Beeld 2015, pag 109-110 (Bewerking Berenschot)

aantal bezoeken BIS presentatie-instellingen (6)

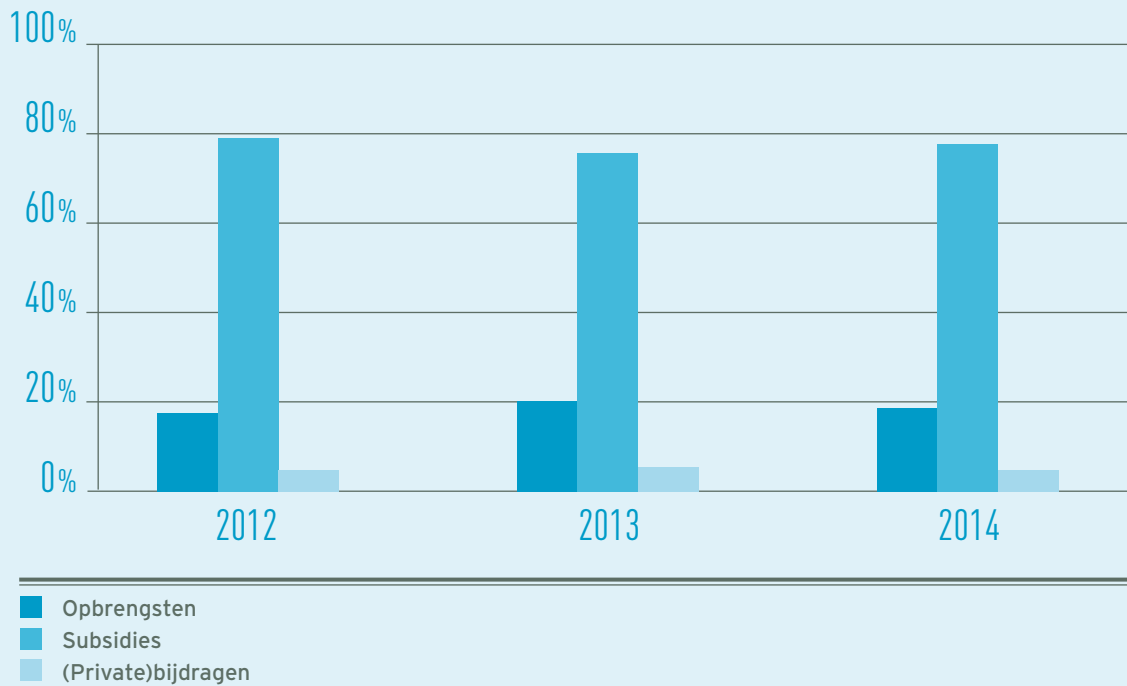
Bron: Cultuur in Beeld 2015, pag 109-110 (Bewerking Berenschot)

aantal tentoonstellingen BIS presentatie-instellingen (6)

Bron: Cultuur in Beeld 2015, pag 109-110 (Bewerking Berenschot)

financieringsmix BIS presentatie-instellingen (6)

Bron: Cultuur in Beeld 2015, pag 109 -110 (Bewerking Berenschot)

WAT DAARNAAST BEKEND IS:

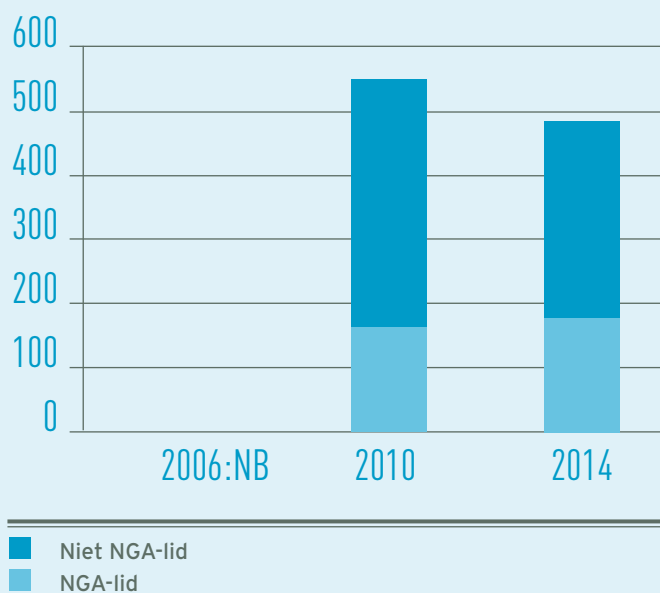
- 1) Er zijn in 2013 zes presentatie-instellingen in de BIS opgenomen: Witte de With, De Appel, Marres, MU, BAK, Noorderlicht.
- 2) Daarnaast zijn in datzelfde jaar 19 instellingen gesubsidieerd door het Mondriaan Fonds.
- 3) Veel onderzoek richt zich op de instellingen die zijn opgenomen in de BIS of gesubsidieerd door het Mondriaan Fonds, terwijl ook presentatie-instellingen die deze subsidies niet ontvangen (zoals bijvoorbeeld W139) een belangrijke rol spelen in het veld. Zie ook www.dezaaknu.nl/leden voor een overzicht.
- 4) Presentatie-instellingen bezitten of beheeren geen collectie.
- 5) Presentatie-instellingen organiseren onder meer tentoonstellingen met vernieuwende of experimentele kunstwerken en hebben een internationaal netwerk.
- 6) Daarnaast richten presentatie-instellingen zich op onderzoek & ontwikkeling, platform & presenteren en (inter)nationaal netwerk.

Bron: Cultuur in Beeld 2015

WAT VALT ER NOG TE ONDERZOEKEN?

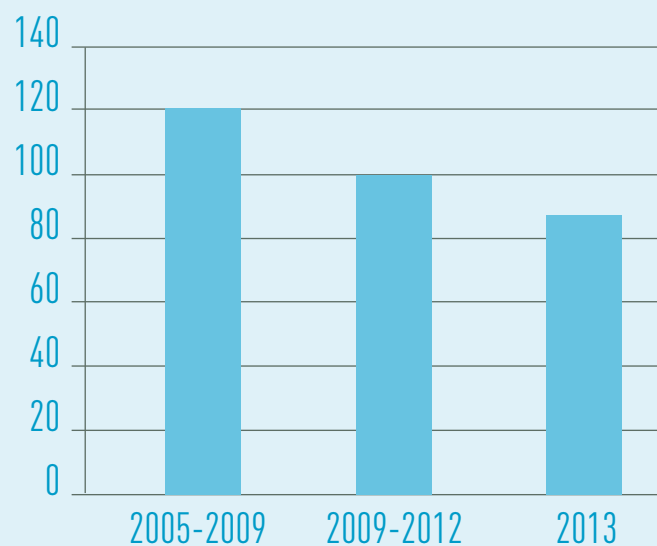
- 7) De positie, rol en invloed van presentatie-instellingen die niet gesubsidieerd zijn vanuit de BIS of het Mondriaan Fonds.
- 8) Welke activiteiten, anders dan tentoonstellingen, onderzoek & ontwikkeling, platform & presenteren en (inter)nationaal netwerken, voeren presentatie-instellingen nog meer uit?
- 9) Hoe ziet het (Internationale) netwerk eruit?
- 10) Aantal faillissementen?
- 11) Hoe vaak zijn ze co-producent?
- 12) Hoe vaak zijn ze opdrachtgever, eventueel in samenwerking met andere instellingen?
7. Een recent aantal samenwerkingsprojecten(in NL/buitenland)?
8. Het aantal en type crossovers met andere disciplines?
9. Hoeveel inkomsten (publiek/privaat) worden gegeneerd uit samenwerking met internationale partijen?
10. Recent aantal en type educatieve activiteiten?
11. Recent aantal verstrekte opdrachten aan kunstenaars?
12. Recent aantal aangeboden residenties?
13. Recent aantal publicaties?
14. ...

aantal galerieën

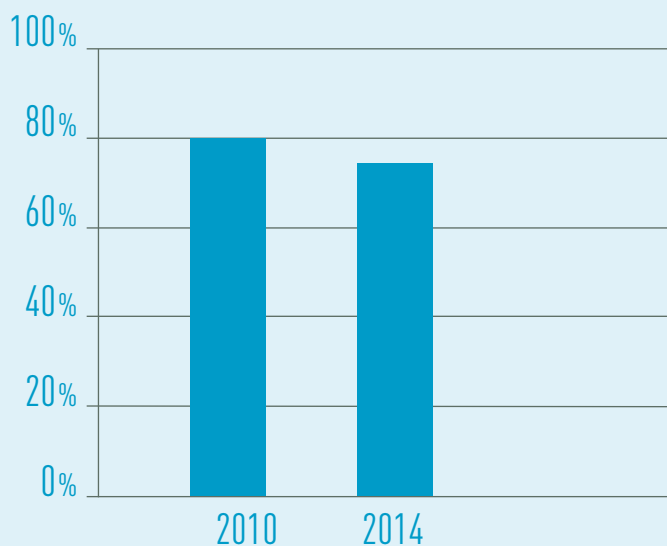
Bron: Panteia, 2014 (Bewerking Berenschot)

brancheomzet galerieën in miljoenen

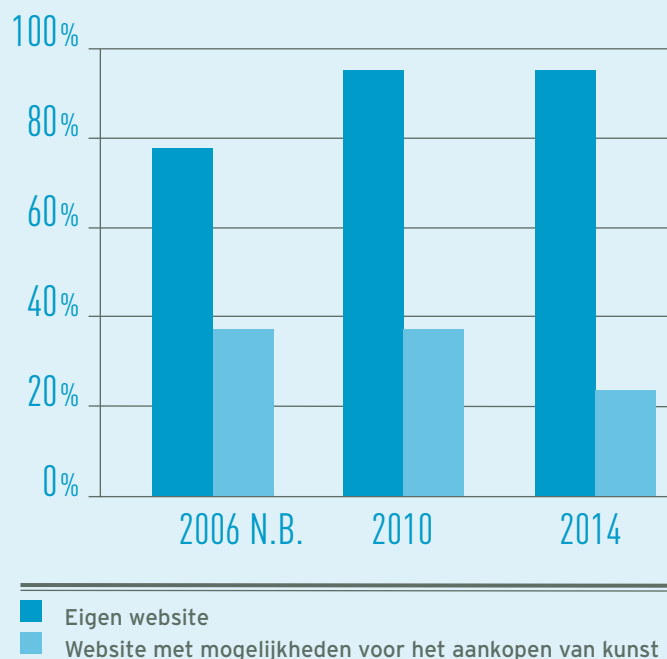
Bron: Panteia, 2014 (Bewerking Berenschot)

percentage aankopen in galerie

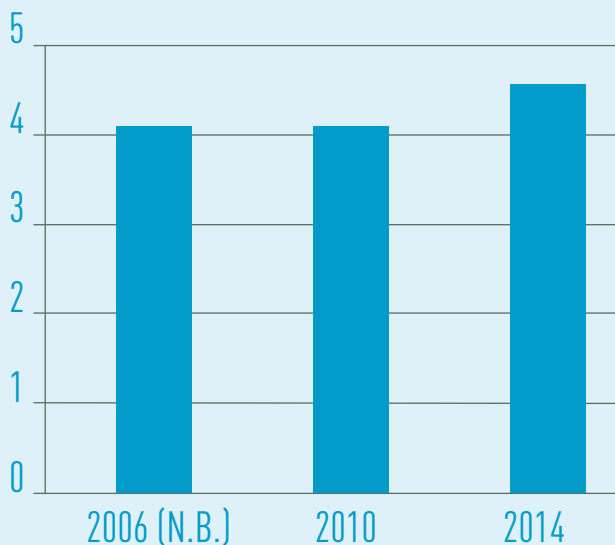
Bron: Motivaction, 2014 (Bewerking Berenschot)

percentage galerieën met eigen website met aankoopmogelijkheid

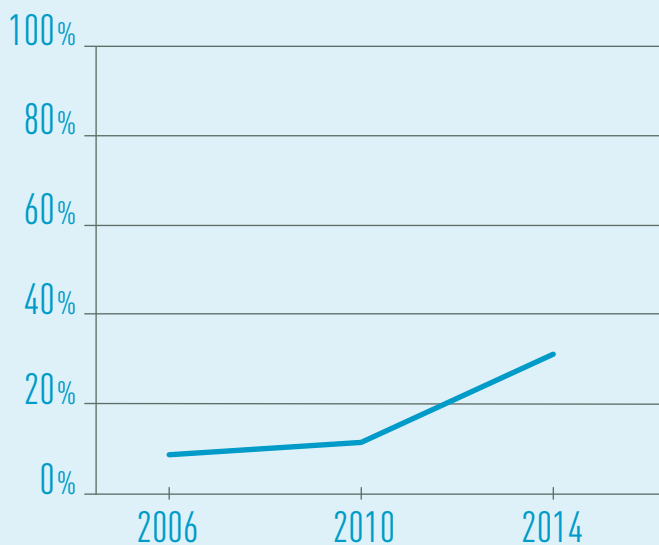
Bron: Panteia, 2014 (Bewerking Berenschot)

omzetpercentage van verkopen via de website van galerieën

Bron: Panteia, 2014 (Bewerking Berenschot)

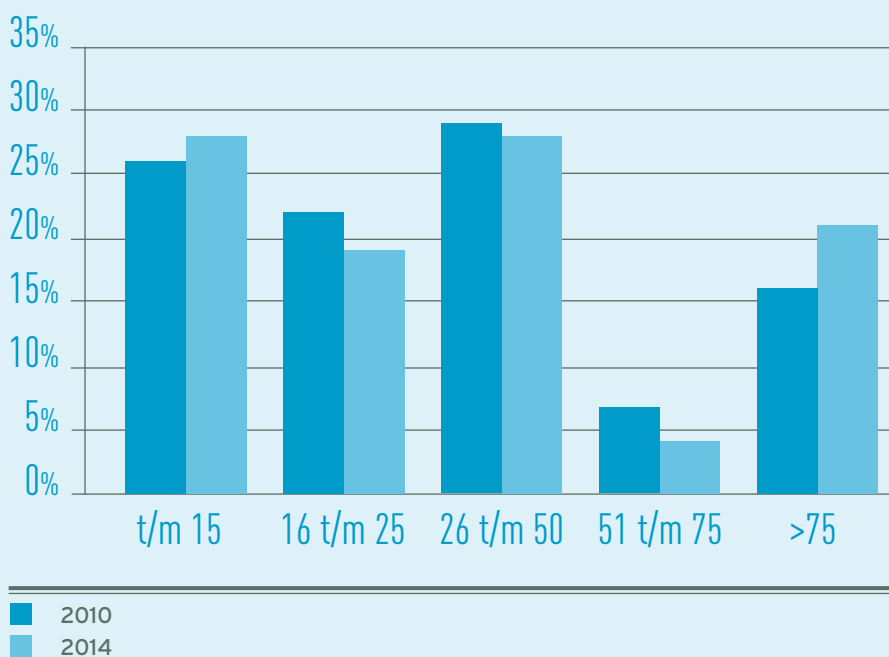
percentage online kunst aankopen in het algemeen

N.B. dit omvat méér dan aankoop via websites van galerieën

Bron: Motivaction, 2014 (Bewerking Berenschot)

aantal bezoekers per galerie per week in %

Bron: Panteia, 2014 (Bewerking Berenschot)

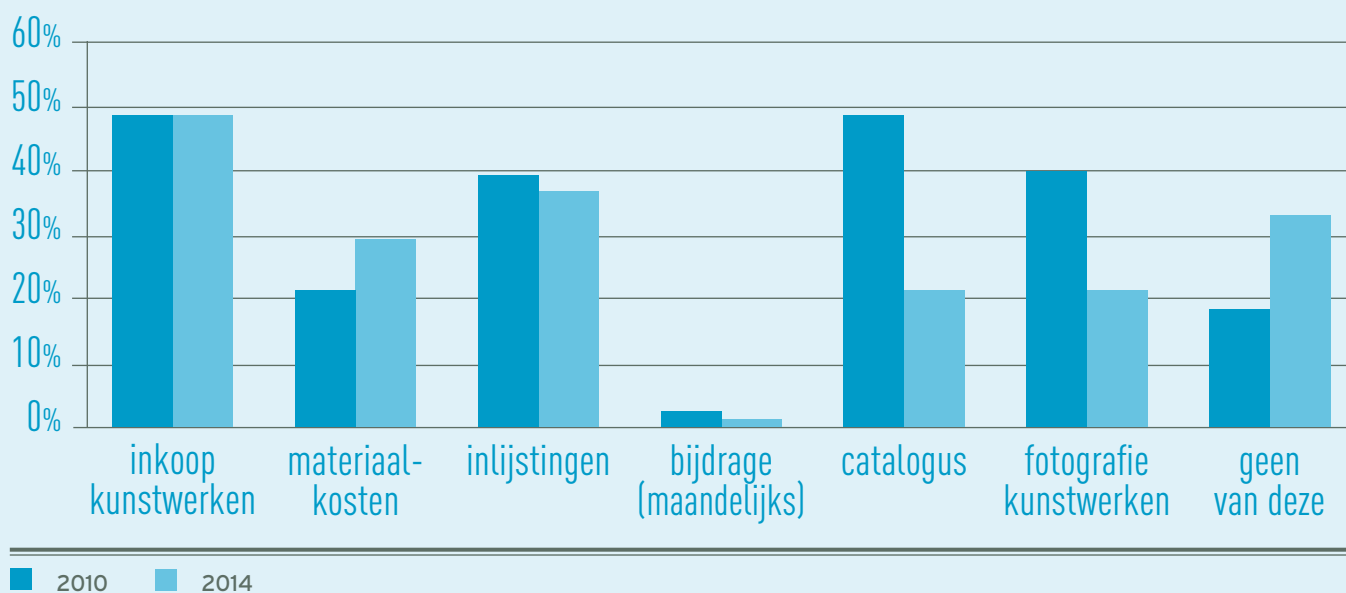
WAT DAARNAAST BEKEND IS:

- 1) Het aantal galerieën is gedaald tussen 2010 en 2014.
- 2) We zien dat er in 2014 meer kunst online werd gekocht ten opzichte van 2010. Daarnaast is een stijging in de aankoop van een goedkoper segment merkbaar (15 procent in 2010, 21 procent in 2014). Het is mogelijk dat deze ontwikkelingen samenhangen en er online een nieuwe, goedkopere markt wordt aangeboord.

Bron: Vinken 2016 en NGA

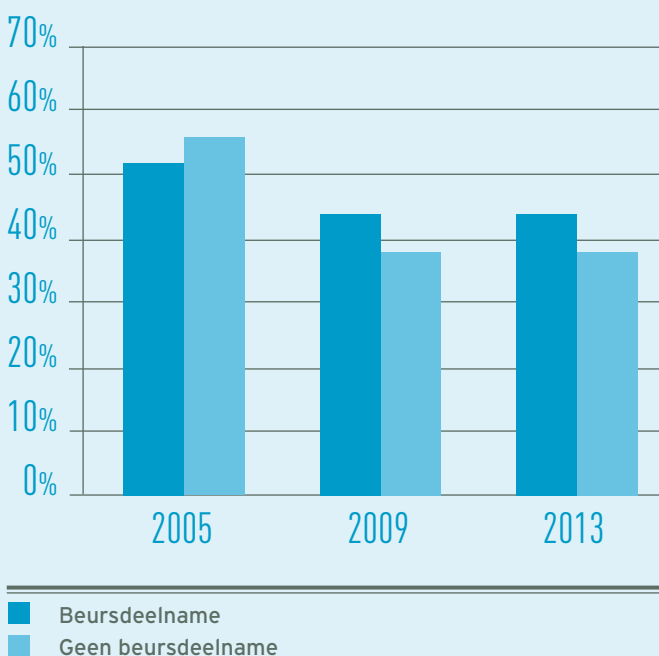

investering in exposerende kunstenaars

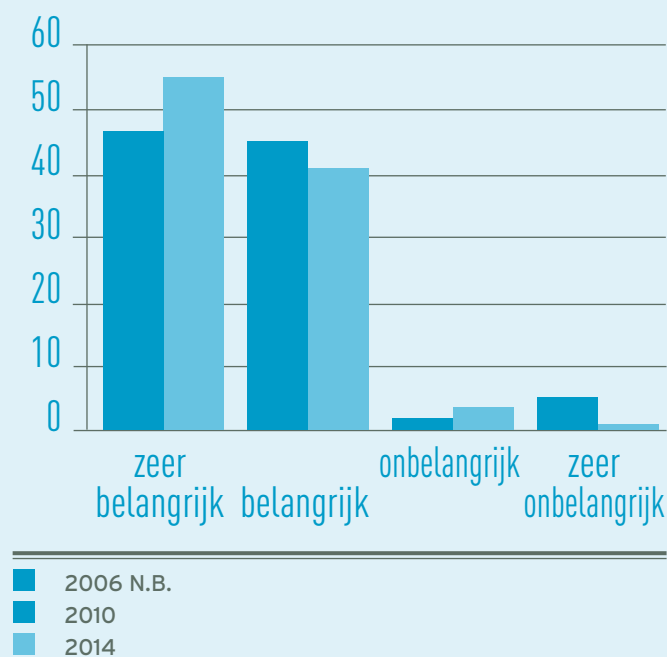
Bron: Panteia, 2014 (Bewerking Berenschot)

beursdeelname galerieën

Bron: Panteia, 2014 (Bewerking Berenschot)

belang van beursdeelname voor het bevorderen van de reputatie van de galerie

Bron: Panteia, 2014 (Bewerking Berenschot)

WAT VALT ER NOG TE ONDERZOEKEN?

- 1) Hoeveel investeert de galerist in eigen bedrijf?
- 2) Hoeveel samenwerkingsprojecten gaan ze aan?
- 3) Wat voor (internationaal) netwerk bestaat er?
- 4) Hoeveel opdrachten verstrekken ze aan kunstenaars?
- 5) Hoeveel publicaties (zelf gepubliceerd)?
- 6) Aantal faillissementen?
- 7) ...

POSTACADEMISCHE INSTELLINGEN

WAT BEKEND IS:

- 1) Er bestaan in 2011 vier instellingen, namelijk Rijksakademie, De Ateliers, Jan van Eyck Academie en Europees Centrum voor Keramiek
- 2) De instellingen bedienen samen ongeveer 150 studenten (d.d. 2011). De helft daarvan is in bezit van een bachelor diploma, de andere helft van een master.
- 3) De instellingen leiden niet op tot een diploma, maar dragen bij aan ontwikkeling van talent door het aanbieden van een atelier en begeleiding.
- 4) De instellingen worden beschouwd als een pijler voor talentontwikkeling, nationaal en internationaal.
- 5) De instellingen brengen een internationaal netwerk tot stand en maken er deel van uit.

Bron: Panteia 2011 en Raad voor Cultuur

Literatuur:

- 2014 Monitor kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen, CBS
  - 2014 Economische ontwikkelingen culturele sector 2009-2013, Rebel
  - 2014 Initiatieven, Lauwaert
  - 2014 Galerics voor hedendaagse beeldende kunst, Panteia
  - 2014 Kunstenaarshonoraria, APE
  - 2012 Nu is het zaak, De zaak nu
  - 2014 Motivaction Herhaling Onderzoek Kunst-kopers, NGA
- Achtergrondliteratuur:
- 2016 Verkenning arbeidsmarkt cultuursector, SER
  - 2015 Kunstenaarshonoraria in de praktijk, SIRM/PPMC
  - 2015 Amsterdam museummonitor, SAM
  - 2014 Balancing act, Rebl/APE/aemuse
  - 2014 De hybride kunstenaar, Avans
  - 2011 In beeld, Panteia
  - 2011 Kunstenaars in breder perspectief, CBS

KUNSTENAARSINITIATIEVEN

WAT BEKEND IS:

- 1) Ze zijn actief buiten institutionele kaders.
- 2) Ze hebben aandacht voor jonge en/of nieuwe praktijken.
- 3) Het gaat om een hybride en flexibele sector (ad hoc).
- 4) Ze werken autonoom of onafhankelijk en kunnen ook zonder subsidie bestaan.
- 5) Ze vormen een belangrijke schakel tussen academie en professionele veld (met name voor kunstenaars).
- 6) Ze zijn cruciaal voor bemiddeling, het bieden van netwerken en het contact met publiek.

FESTIVALS

WAT VALT ER NOG TE ONDERZOEKEN?

- 1) Hoeveel investeert de galerist in eigen bedrijf?
- 2) Hoeveel samenwerkingsprojecten gaan ze aan?
- 3) Wat voor (internationaal) netwerk bestaat er?
- 4) Hoeveel opdrachten verstrekken ze aan kunstenaars?
- 5) Hoeveel publicaties (zelf gepubliceerd)?
- 6) Aantal faillissementen?
- 7) ...

WAT VALT ER NOG TE ONDERZOEKEN?

- 1) Financieringsmix ?
- 2) Hoeveel werkgelegenheid?
- 3) Het exacte aantal deelnemers?
- 4) Aantal activiteiten + bezoekersaantallen?
- 5) Aantal publicaties?
- 6) (Internationaal) netwerk?
- 7) Aantal samenwerkingsprojecten (binnen- en buitenland)?
- 8) Aantal verstrekte opdrachten aan kunstenaars?
- 9) ...

WAT VALT ER NOG TE ONDERZOEKEN?

- 1) Recent aantal kunstenaars-initiatieven?
- 2) Aantal betrokken kunstenaars?
- 3) Aantal activiteiten (NL/buitenland)?
- 4) (Internationaal) netwerk?
- 5) Geografische spreiding?
- 6) Aantal presentaties per jaar?
- 7) Inkomstenbronnen?
- 8) ...

Beeldend kunstenaars in Nederland Cijfers over werk en inkomen

Henk Vinken

Tilburg, februari 2016

© Pyrrhula Research Consultants

INHOUD

Vooraf 18

Doel 19

Aanpak en vragen 19

Profiel 22

Werkzaamheden 27

Verdiensten 32

Wat weten we wel, wat (nog) niet 38

Referenties 41

Bijlagen 42

Vooraf

Het voorliggende rapport doet verslag van een onderzoek naar cijfers over werk en inkomen van beeldend kunstenaars in Nederland. Er is een reeks vragen opgesteld over wie de beeldend kunstenaars zijn, wat ze doen en wat hun verdiensten zijn. Dit verslag toont welke vragen al met cijfers te beantwoorden zijn en welke nieuw onderzoek vergen.

Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Beeldende Kunst Nederland (BKNL) met ondersteuning van het Mondriaan Fonds en het ministerie van OCW. BKNL is een informeel overleg van organisaties van beeldend kunstenaars, musea, presentatie-instellingen en galeries. Aangesloten zijn Platform BK, Museumvereniging, FNV Kiem, Kunsten '92, de Beroepsvereniging van Beeldend Kunstenaars (BBK), de Nederlandse Galerie Associatie (NGA) en de belangenvereniging voor presentatie-instellingen De Zaak Nu. Het Mondriaan Fonds faciliteert en coördineert de bijeenkomsten. De begeleidingsgroep van dit onderzoek bestond uit Sarah Malko (Mondriaan Fonds), Robert Oosterhuis en Denise Woordes-Derksen (beiden ministerie van OCW). Het Mondriaan Fonds heeft BKNL bij het project betrokken gehouden.

Pyrrhula Research Consultants dankt de leden van de begeleidingsgroep voor hun inbreng. Ook dank aan de gesprekspartners die hun kennis en inzichten over (cijfers naar) werk en inkomen van beeldend kunstenaars deelden. Dank aan Peter van den Bunder (FNV Kiem), Pascal Gielen (RUG), Nico Heerschap (CBS), Maaike Lauwaert (Stroom Den Haag), Luuk Schreven (CBS), Olav Velthuis (UvA) en Lise van Zaaen (Platform BK).

Doel

Het centrale doel is het krijgen van beter zicht op de beschikbare cijfers over werk en inkomen van beeldend kunstenaars. De indruk is dat deze cijfers nu gefragmenteerd over de tijd en over onderwerpen verzameld zijn. Er is behoefte aan een totaalbeeld van wat er aan cijfers is en wat er eigenlijk ook zou moeten zijn om goed inzicht te hebben in werk en inkomen van beeldend kunstenaars en zo in het functioneren van de beeldende kunstsector. In de podiumkunsten of de museale wereld bestaat al langere tijd een zekere consensus over welke cijferreeksen dit inzicht het best bieden en is de verzameling van die cijfers ook al sinds een groot aantal jaren eenduidig georganiseerd. In de principieel meer individualistische, minder gestructureerde en misschien juist vandaag de dag zeer verscheiden wereld van de beeldende kunst is geen eenduidigheid over welke cijfers van belang zijn of zouden moeten zijn.

Feit is dat vanaf de jaren negentig van de vorige eeuw een lange periode tijdreeks-cijfers verzameld werden op het niveau van de individuele kunstenaar. Het onderzoeksbureau IVA Tilburg heeft een bestand gebouwd met gegevens over subsidies, aankopen en opdrachten via overheden en fondsen op kunstenaarsniveau in de jaren 1949 (start BKR) tot en met 2007.¹ Onder andere het Amsterdamse SEO deed vooral in de jaren negentig, mede op basis van een steekproef uit het Tilburgse bestand, regelmatig verslag van de inkomensontwikkelingen bij beeldend kunstenaars.²

Het verzamelen van tijdreeksen en het regelmatig rapporteren op deze onderwerpen ligt alweer bijna tien jaar stil. Wel zijn er na de jaren negentig door diverse bureaus, inclusief het CBS, pogingen gedaan empirisch zicht te krijgen op verschillende facetten van de sociaal-economische positie van beeldend kunstenaars: op wie ze zijn, wat ze doen en wat ze er mee verdienen. Dit rapport wil hiervan een overzicht geven. Het kan opgevat worden als een verdieping van het recente rapport van de SER en Raad voor Cultuur (2016) voor de beeldende kunstsector, zij het dat voorliggende rapportage meer langs de vragen over werk en inkomen loopt die in de sector zelf naar boven zijn gekomen.

Aanpak en vragen

In de loop van 2015 is een aantal gesprekken gevoerd over wat de vragen zijn over werk en inkomen van beeldend kunstenaars die met feiten en cijfers beantwoord zouden moeten worden. De gesprekken zijn door de auteur van dit verslag gevoerd met Peter van den Bunder (FNV Kiem), Pascal Gielen (RUG), Nico Heerschap (CBS), Maaïke Lauwaert (Stroom Den Haag), Luuk Schreven (CBS), Olav Velthuis (UvA) en Lise van Zaalen (Platform BK). Leidraad voor het gesprek is een lijst met eerste conceptvragen. Deze lijst werd in aanloop naar de zomer opgesteld in samenspraak met de begeleidingsgroep van het onderzoek. De vragen gaan over het profiel van beeldend kunstenaars (wie zijn ze?), hun werkzaamheden (wat doen ze?) en hun verdiensten (wat verdienen ze er mee?). Tegelijk werd een literatuurlijst opgesteld met documentatie, soms strikt cijfermatig en soms juist vooral beschouwend, over werk en inkomen van beeldend kunstenaars. Ook werd een korte lijst met potentiële gesprekspartners gemaakt. Daarbij was het van belang dat zij vanuit verschillende perspectieven zicht zouden kunnen bieden op profiel, werkzaamheden en verdiensten van beeldend kunstenaars, zowel gezien vanuit onderzoek en wetenschap als vanuit de belangen van werkenden in de beeldende kunst en verwante creatieve beroepen.

De gesprekspartners werden voorafgaand aan het gesprek verzocht om zich een oordeel te vormen of de vragen op de gespreksleidraad de juiste vragen waren, welke andere vragen ze nog zouden stellen en waar zij dachten dat cijfermatige antwoorden, al dan niet voorlopige, op de vragen te vinden zouden kunnen zijn. De gesprekspartners noemden tal van (extra) thema's die rondom het thema werk en inkomen van beeldend kunstenaars te onderzoeken zijn. Uiteindelijk resulteerde dit in de volgende, soms meer inhoudelijke en soms meer technische reeks vragen over de sociaal-economische positie van beeldend kunstenaars:

¹ Het laatste rapport is van de hand van T. IJdens en H. Mariën (2009). *Statistiek van landelijke subsidieregelingen voor beeldende kunst 2003-2007. Subsidies voor kunstenaars, gesubsidieerde aankopen en gesubsidieerde opdrachten*. Tilburg: IVA Beleidsonderzoek en Advies. Het databestand zelf is op initiatief van Pyrrhula Research Consultants begin 2015 als 'BKData' gearchiveerd en voor onderzoek beschikbaar gesteld bij DANS, Data Archiving and Networked Services, een instituut van de KNAW.

² Het laatste rapport is van N. Brouwer en C. Zijdeveld (2003). *De markt voor beeldende kunst en de financiële positie van beeldend kunstenaars 2001*. Amsterdam: SEO.

PROFIEL

- Om hoeveel beeldend kunstenaars gaat het volgens de definities in de arbeidsmarktstatistieken van CBS, alumnistatistieken van ROA, etc.?
- Zijn er uitsplitsingen naar discipline, naar verdeling man/vrouw, leeftijdsgroepen, etc.?
- Hoeveel beeldend kunstenaars staan ingeschreven bij de Kamer van Koophandel?
- Wat is de zelfgerapporteerde beroepsidentiteit ofwel welk beroep(en) zegt men te hebben, wat is de overlap met welke andere creatieve beroepen, hoe definieert men het kunstenaarschap in dit verband, of meer precies: hoe lang blijf je je kunstenaar noemen als je weinig toont/verkoopt?

WERKZAAMHEDEN

- Welke betaalde en onbetaalde werkzaamheden doen beeldend kunstenaars: maken van autonoom werk, toegepast werk/werk in opdracht, voeren van acquisitie, lesgeven, advieswerk, promotie en publiciteit, inrichten exposities, etc.?
- Hoe groot is het fenomeen van de hybride kunstenaar (toenemend aandeel toegepast werk naast autonoom werk) c.q. wil men het onderscheid autonoom/toegepast nog wel maken?
- Welke van de betaalde en onbetaalde werkzaamheden vallen binnen het eigen vakgebied, welke buiten het eigen vakgebied maar zijn wel op het gebied van kunst en cultuur en welke vallen buiten het eigen vakgebied en zijn ook niet op het gebied van kunst en cultuur?
- Is het fenomeen herkenbaar dat beeldend kunstenaars naast hun beeldend werk ook werken als curator, schrijver, onderzoeker in het eigen vakgebied en in andere vakgebieden (nieuwe media)?
- Hoeveel uren besteden beeldend kunstenaars aan betaalde en onbetaalde werkzaamheden?
- Is wat betreft tijdbesteding aan betaalde en onbetaalde werkzaamheden zowel binnen/buiten eigen vakgebied een vergelijking mogelijk met het tweede beroep dat in arbeidsmarktstatistieken wordt geregistreerd?
- Welke werkzaamheden voert men uit als zelfstandige/als ondernemer en welke vanuit een arbeidsovereenkomst/in loondienst (vast of tijdelijk)?
- Hoeveel contracten/opdrachten hebben kunstenaars in het marktcircuit (verkoopen via galleries, beurzen, etc.) en in het meer symbolische circuit (vertoningen in het circuit van musea, festivals, etc.)?
- Hoeveel presentaties heeft een beeldend kunstenaar gehad, in Nederland of daarbuiten, in presentatie-instellingen, kunstbeurzen of festivals (biënnales, triënnales, etc.), galleries of musea, gedurende de loopbaan of binnen een bepaald tijdbestek (per tijdvak van bijvoorbeeld tien jaar of andere indeling)?
- Welke status verlenen kunstenaars aan de bovengenoemde presentatieplatforms, c.q. welke betekenis hebben deze voor de loopbaan, welke meer en welke minder en welke redenen geeft men hier voor?
- Welke vormen van ondersteuning in productie, presentatie en afzet worden ervaren vanuit de presentatieplatforms en hoe worden deze gewaardeerd?
- Heeft men een eigen werkruimte of een gedeelde, eigen apparatuur of gedeelde?

- Werkt men samen met andere (beeldende kunst)ondernemers, de voornoemde presentatieplatforms, in andere verbanden (bijvoorbeeld artist-in-residences)? Is er volgens deze partijen sprake van een samenwerkingscultuur en op welke gronden beoordelen zij dat?
- Welke strategieën streven en leven beeldend kunstenaars na om in verschillende ruimtes van het kunstenaarschap als kunstenaars succesvol te zijn: wat doet men in de domestieke ruimte (op het atelier), de gemeenschappelijke (omgang en reflectie met onder anderen collega's), de markt- (plaats waar dienst wordt geleverd en afgerekend) en de civiele ruimte (waar werk getoond en besproken wordt en draagvlak ontstaat)?

VERDIENSTEN

- Wat verdienen beeldend kunstenaars?
- Hoeveel kunnen van het werk als beeldend kunstenaar rondkomen, ontvangen een vorm van uitkering, of zijn aangewezen op inkomen van een eventuele partner?
- Is er informatie over de huidige inkomenspositie van kunstenaars die in de wijk zaten?
- Wat zijn de inkomstenbronnen van beeldend kunstenaars?
- Wat is de verdeling van uren en verdiensten over de type werkzaamheden c.q. inkomstenbronnen?
- Wat investeren kunstenaars zelf voor ze iets tonen/verkopen en wat wordt als een blijvende 'gratis' investering gezien (inbreng van netwerk, onderzoekstijd, publiciteit en schrijfwerk, etc.)?
- Wat is de verhouding tussen verschillende inkomstenkaders: loon/uitkering (de fiscale kwalificatie van inkomen), geldstromen van rechtenhebbende organisaties (zoals Pictoright), inkomen uit arbeidsverhoudingen (zoals een dienst in opdracht) en honoraria (zoals een uitkering via galleries) en wat is hiervan structureel en wat incidenteel?
- Welke niet-financiële of indirect-financiële verdiensten noemt men, zoals onderdeel worden en kunnen gebruikmaken van een netwerk, het elkaar ondersteunen, slaappleats en opvang bieden tijdens festivals en andere 'geldvervangende' opbrengsten?
- Hoe draag je zorg voor een andere cruciale niet-financiële verdienste volgend uit je activiteiten, namelijk het creëren van rust om te kunnen werken aan je hoofdactiviteit als beeldend kunstenaar?
- Aan wie verkopen kunstenaars hoe vaak hun werk (particulieren, verzamelaars, bedrijven, musea, etc.), via welke kanalen (inclusief internet) en welke van die kanalen worden succesvol gezien?
- Welke inkomsten zijn er uit beursdeelname voor de beeldend kunstenaar?
- Welke inkomsten zijn er uit andere activiteiten zoals het geven van lezingen, workshops en lessen of het optreden als curator/criticus?
- Welke opbrengst is er uit verkopen na afdrachten aan galleries en wat doen de galleries voor de afdrachten (plus afstaan inkomsten uit andere bronnen)?
- Onderhandelen kunstenaars over de verkoopprijs, afdrachtpercentages, rechtenvergoedingen, onkostenvergoedingen en verzoeken om 'gratis' diensten te verlenen aan kunstmusea en presentatie-instellingen?

Er is gezocht naar onderzoeksrapportages die recente inzichten bieden over werk en inkomen van (beeldend) kunstenaars, met name rapportages uit de wereld van het beleidsonderzoek.³ Om te beoordelen wat we cijfermatig weten over werk en inkomen van beeldend kunstenaars, moeten we uitspraken kunnen doen over de waarde van het onderzoek dat deze cijfers levert. Hier start een uitdagende exercitie. Veel van de hierna te noemen onderzoeken rapporteren niet of nauwelijks over de mate waarin de cijfers een gedegen afspiegeling zijn van de werkelijke situatie onder beeldend kunstenaars in Nederland. Niet alle onderzoeken geven een methodische verantwoording over hoe ze de responsgroep geselecteerd en benaderd hebben, over welke vragen waarom geselecteerd zijn en wat de bronnen van deze vragen zijn c.q. hoe deze vragen zich verhouden tot die uit eerder onderzoek, of over wat de overwegingen zijn om een bepaalde methode van onderzoek te kiezen (survey, diepte-interviews, etc.).

Feitelijk is alleen van het CBS-onderzoek helder vast te stellen dat de cijfers een representatief beeld geven van het werk en inkomen van beeldend kunstenaars.⁴ Bij ander grootschalig onderzoek, bij voorbeeld van Rebel (Gerdes et al., 2014ab) of van ROA, zijn er vragen over definities (keuze van opleidingen die men tot de beeldende kunsten rekent) en/of moeten de aantallen respondenten per onderdeel van de kunsten worden gewogen om een goed beeld te geven van de werkelijkheid. De SEO-Studie-&-Werk-onderzoeken peilen zo'n 8.000 afgestudeerden van alle HBO- en WO-opleidingen. Er is geen openbare informatie of de uitspraken over de alumni van de kunstopleidingen hierbinnen representatief zijn. Bij ander grootschalig onderzoek, zoals het *Blijf jij zzp'er*, is het aantal beeldend kunstenaars (128) in de totale groep weer te laag om op basis hiervan definitieve uitspraken te doen over werk en inkomen van beeldend kunstenaars. Het grootschalige onderzoek van de KWINK Groep (2014) onder een kleine 1.600 beeldend kunstenaars en bemiddelaars in de beeldende kunst heeft te kampen met selectie-effecten, immers de steekproef is gebaseerd op alleen die kunstenaars en bemiddelaars die met het Mondriaan Fonds in aanraking zijn geweest. Kunstenaars die op andere markten functioneren en/of (tijdelijk) geen beroep op instrumenten van het Mondriaan Fonds hebben gedaan, vallen buiten beschouwing. Dit meldt de KWINK Groep (2014: 10) overigens ook.

Het onderzoek van Van Winkel et al. (212) over *De Hybride Kunstenaar* is beperkt van scope omdat hier alleen alumni van beeldende kunstopleidingen uit Zuid-Nederland en Vlaanderen zijn meegenomen.

Verder is er vooral kleinschalig onderzoek wat soms ook naar eigen zeggen niet-representatief is, maar zich ook niet primair richt op de beeldend kunstenaar, te weten: het onderzoek van Aemuse et al., 2014, onder presentatie-instellingen en dat van Teesing en De Jong (2014) en van Boonzaaijer et al. (2015) over kunstenaarshonoraria bij presentatie-instellingen.

Het onderzoek onder 358 kunstkopers van Cachet en Kroesemeijer (2014) geeft geen informatie of het representatief is voor de kunstkopers in Nederland. Het onderzoek van Van der Valk (2014) onder 150 galleries, is naar eigen zeggen, wel representatief voor de kunstaanbiedersbranche.

Tot slot het opvallende onderzoek van Lauwaert (2015) onder 210 Nederlandse en 101 Vlaamse kunstenaars lijkt alleen al gezien deze geringe aantallen niet-representatief. Lauwaert geeft aan dat ze de respons breed heeft betrokken via het eigen netwerk en belangenverenigingen, zowel online als analoog, en dat er zowel beginners als gevestigden, van internationale tot lokale faam onder te vinden zijn.

De beperkingen in de afspiegeling zijn geen diskwalificatie per se. Vaak ondersteunen deze onderzoeken het grootschalige CBS-onderzoek en/of bieden ze belangrijke inzichten die zeker de moeite waard zijn om die nog eens op een grootschaligere manier te onderzoeken.

³ Er is mogelijk meer informatie uit relevant academisch onderzoek naar het profiel, werkzaamheden en verdiensten van kunstenaars. Dat is in het kader van deze opdracht niet nader onderzocht.

⁴ Voor de definitie van beeldend kunstenaar volgens het CBS, zie bijlage.

Profiel

De onderzoeksvragen die hierboven onder Profiel zijn genoemd zijn deels met cijfers te beantwoorden. Vooral het CBS heeft hiervoor gegevens beschikbaar. Steeds zullen we gegevens laten zien over beeldend kunstenaars en vervolgens (en in aanvulling) van afgestudeerden in de beeldende kunstvakken.

- Om hoeveel beeldend kunstenaars gaat het volgens de definities in de arbeidsmarktstatistiek van CBS, alumnistatistiek van ROA, etc.?

Het CBS noemt in de *Monitor Kunstenaars en Afgestudeerden aan Creatieve Opleidingen* (CBS, 2014: 24) het aantal van 119.000 kunstenaars in 2011, een toename van 14 procent ten opzichte van 2005 toen er 104.000 kunstenaars waren. De cijfers komen uit de Enquête Beroepsbevolking, de EBB.⁵ In de EBB geven mensen zelf aan dat zij, in dit geval, een beroep hebben dat tot de kunstenaarsberoepen wordt gerekend. Kunstenaars zijn alle personen die in de perioden van onderzoek (2004-2006, 2007-2009, 2010-2012) minstens één uur per week werkzaam (zeggen te) zijn als kunstenaar. De EBB-onderzoekspopulatie is tussen de 15 en 65 jaar oud en hierbinnen zijn kunstenaars afgebakend op grond van het beroep dat zij zeggen uit te oefenen in hun eerste werkkring (zie CBS: 2014: 9). De eerste werkkring is de baan of het werk waaraan de respondenten de meeste tijd besteden. Vanuit andere CBS-registraties worden gegevens over onder andere inkomens gebruikt en gekoppeld aan de EBB-data.

Volgens de definitie van het CBS zijn er 15.000 beeldend kunstenaars in 2011. Dat waren er 17.000 in 2005, een afname van 10 procent. Het aandeel beeldend kunstenaars op het totaal aantal kunstenaars is 13 procent in 2011. Dat was ruim 16 procent in 2005. Dus zowel in absolute als in relatieve zin zijn er tussen 2005 en 2011 minder beeldend kunstenaars in Nederland werkzaam.⁶

ROA is een onderzoeksinstituut op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt van de Universiteit van Maastricht en verzorgt onder andere de HBO Kunstenmonitor. Data uit deze monitor, onderdeel van de Schoolverlatersonderzoeken, zijn online beschikbaar.⁷ ROA stelt alumni 1,5 jaar na het behalen van het diploma diverse vragen rondom hun werk en inkomen, maar ook over de aansluiting van opleiding op werk en wat men doet. In de volgende paragraaf komen we met data hierover. Op deze plek kijken we naar de HBO-alumni en het aandeel afgestudeerden in kunstrichtingen volgens de data van ROA. De absolute cijfers staan in Bijlage 2. Het aandeel afgestudeerden in kunstrichtingen (kunst, taal en cultuur) op het totaal aan HBO-alumni is in 2008-2009, 2010-2011 en 2012-2013 steeds rond de 6-7 procent.

De analyses van Rebel (Gerdes et al., 2014a) over in- en uitstroom van opleidingen in de podium- en de beeldende kunsten bouwen voort op DUO-gegevens. Het is niet duidelijk hoe de gekozen opleidingen die in deze analyses tot de podium- of beeldende kunsten worden gerekend zich verhouden tot die uit de CBS- en ROA-analyses. Er wordt een dalende instroom in het HBO Beeldende Kunsten geconstateerd van 3 procent per jaar gemiddeld vanaf 2005.

Ook het CBS doet cohortonderzoek. De cijfers wijken af van die van ROA omdat er verschillende opleidingen tot de categorieën beeldend, theater, etc. gerekend worden.⁸ In het eerder genoemde rapport (CBS, 2014: 15) is de volgende figuur opgenomen. Vermeld zijn de afstudeerjaren. De betrokkenen zijn gepeild respectievelijk ultimo 2003, 2007, 2009 en 2011 (CBS, 2014: 13). p. 24

Het relatieve aandeel beeldende kunstalumni neemt af vooral doordat de aandelen van de twee richtingen binnen de creatieve industrie (techniek en economie) sterk stijgen. In absolute zin studeren er in elk jaar vanaf 1994 iets meer dan 2.400 beeldend kunstenaars af. Zoals het CBS zelf ook stelt is de hoofdgroep 'beeldende kunst' erg breed en omvat het opleidingen in fotografie tot creatieve therapie. In de bijlage worden de opleidingen opgesomd die volgens het CBS onder 'beeldende kunst' vallen.

Volgens de Rebel-analyses (Gerdes et al., 2014a) is de uitstroom tussen 2005 en 2013 van gediplomeerde beeldend kunstenaars (zowel bachelor als master) jaarlijks rond de 900 waarvan 450 beeldende kunst en 300 à 400 docentenopleidingen.⁹

⁵ Zie ook de bijbehorende tabellenset online: www.cbs.nl/nl-NL/menu/informatie/beleid/publicaties/papers/archief/2014/141201-monitor-kunstenaars-en-afgestudeerden-aan-creatieve-opleidingen.htm.

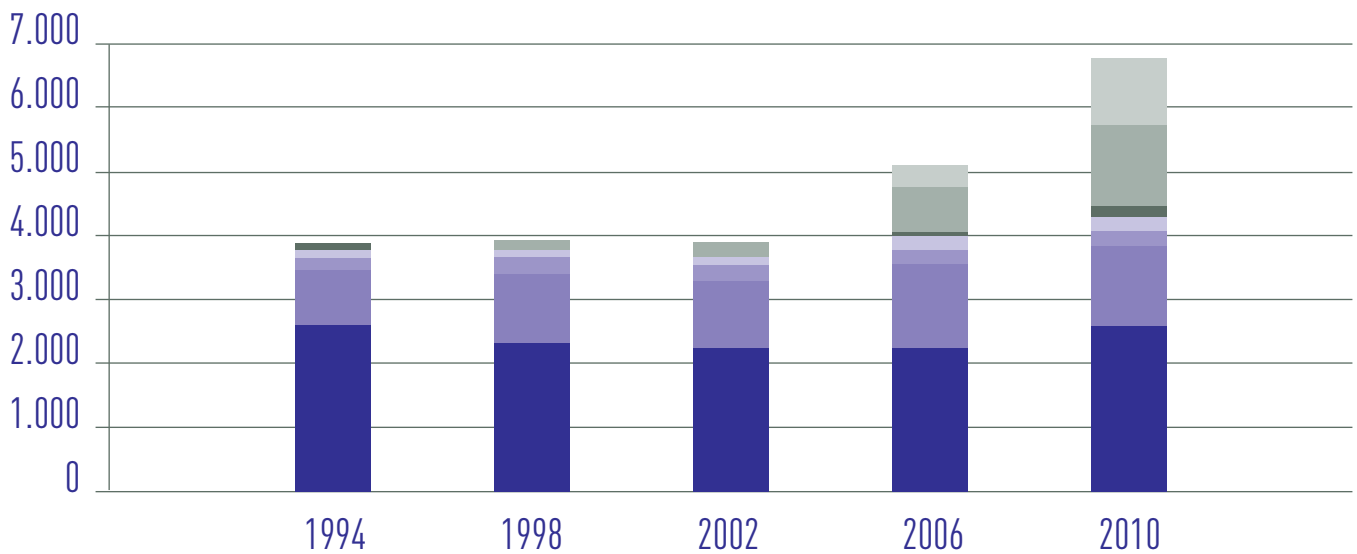
⁶ Eerder, in 2007 en 2011, publiceerde het CBS de rapporten *Kunstenaars in Nederland en Kunstenaars in breder perspectief* met hetzelfde doel: het in beeld brengen van aantal, opleidingen en werkzaamheden van beeldend kunstenaars. Omdat destijds met andere definities is gewerkt en er wijzigingen in de statistische bronbestanden zijn opgetreden, lijkt het niet zinvol en eerder verwarring scheppend om op deze plek ook uit deze publicaties te putten.

⁷ roastatistics.maastrichtuniversity.nl/SISOnline/Home.aspx. Zie ook roastatistics.maastrichtuniversity.nl/SISOnline/toelichting.htm. De laatste publicatie is de HBO Monitor 2014 van april 2015 (ROA/Vereniging Hogescholen, 2015) en bevat alleen gegevens van alle kunstopleidingen tezamen.

⁸ De bijlagen bij de *Monitor Kunstenaars* van het CBS (2014) biedt hiervan een overzicht.

⁹ Deze aantallen zijn beduidend lager dan het CBS meldt. Dat kan liggen aan de soorten opleidingen die in de ene analyse wel en de andere niet worden meegenomen. Dat zou op Croho-niveau na te gaan moeten zijn, maar vergt een nadere analyse die buiten de scope van dit onderzoek valt.

fig 1 afgestudeerden aan creatieve hbo-opleidingen naar richting

- Beeldende kunst
- Muziek
- Theater
- Dans
- Bouwkunst
- Creatieve Industrie Techniek
- Creatieve Industrie Economie

Bron: CBS, cohortgegevens

– Zijn er uitsplitsingen naar discipline, naar verdeling man/vrouw, leeftijdsgroepen, etc.?

Uitsplitsingen naar discipline kunnen we via het ROA achterhalen. Het gaat dus niet om uitsplitsingen binnen de gehele populatie maar om verdelingen binnen gediplomeerden per cohort vanaf het eerste moment van peilen. De kunstenaars die afgestudeerd zijn vóór deze data, of in die perioden ongediplomeerd afgezwaaaid of helemaal niet in aanraking zijn geweest met het HBO (in Nederland), blijven zo buiten beschouwing.

De percentages alumni in de voltijd voor wat betreft Autonome Beeldende Kunst, Vormgeving Algemeen en Docent Beeldende Kunst en Vormgeving staan in Figuur 2.

Van de voltijds HBO-kunstopleidingen heeft in 2008-2009 ruim 8 procent een diploma als autonoom beeldend kunstenaar. Dat neemt af naar ruim 7 procent in 2010-2011 en minder dan 7 procent in 2012-2013. De HBO-opleiding Docent Beeldende Kunst en Vormgeving heeft ook een afnemend aandeel alumni: van 7 procent in 2008-2009 naar rond de 5 procent in recentere jaren. De HBO-opleiding Vormgeving Algemeen is goed voor 15 procent in 2008-2009 en 2010-2011 en 14 procent in 2012-2013.

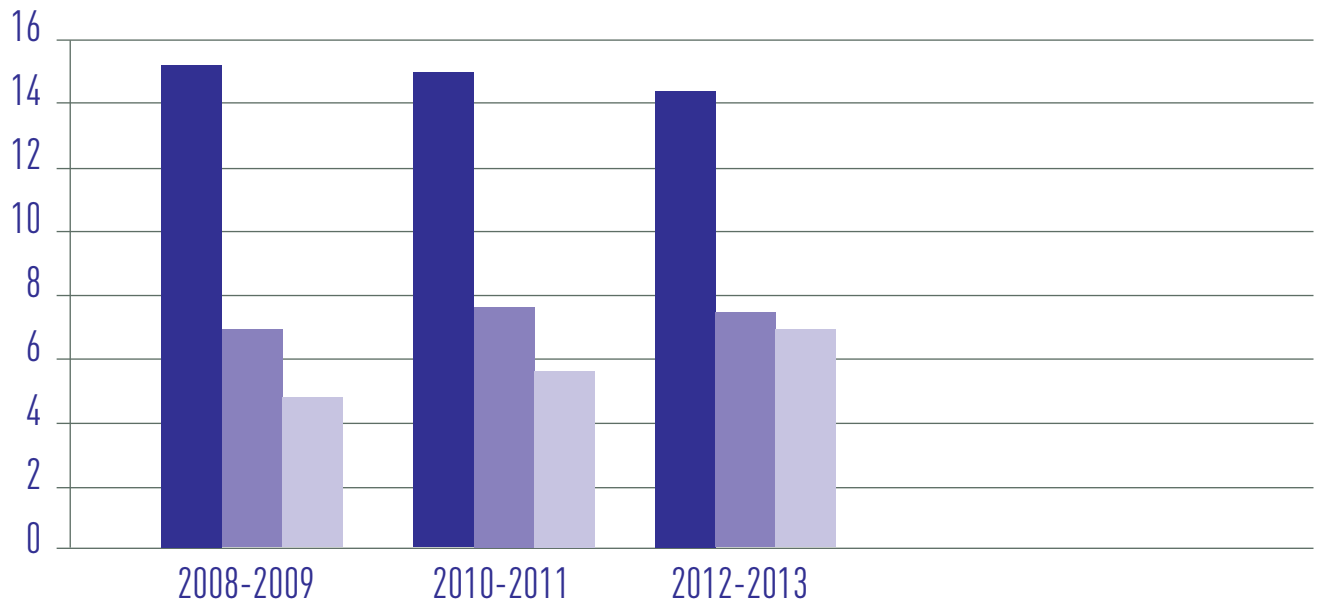
Het CBS geeft uitsplitsingen naar man/vrouw en leeftijdsgroepen. In de onderstaande tabel vatten we dit samen voor drie perioden: 2004-2006, 2007-2009 en 2010-2012.¹⁰

Het aandeel mannen en vrouwen is op meer gelijke voet gekomen: in 2004-2006 is 55 procent vrouw, in de jaren erna is dat steeds 50 procent.¹¹ Qua leeftijdsopbouw verandert er niet veel. Grofweg is 35-40 procent onder de 45 jaar en zo'n 60 procent is ouder dan 45 jaar. Bij de totale creatieve-beroepengroep (dus nu ook met ontwerpende en uitvoerende beroepen en de restcategorie: schrijvers en overige kunstenaarsberoepen) zijn de verhoudingen omgekeerd: in elke periode is steeds 64 procent onder de 45 jaar en 36 procent erboven. Met name bij de ontwerpende beroepen is het aandeel 45-plussers relatief laag met steeds minder dan 30 procent, bij de uitvoerende beroepen ligt dat iets hoger, rond de 35 procent en in de restgroep, inclusief schrijvers, is gemiddeld 45 procent boven de 45 jaar.

¹⁰ Het CBS kiest voor driejaarsperioden om effecten van jaarfluctuaties in de steekproeven van het EBB te onderdrukken. Anders gezegd, worden de driejaarsgemiddelden gebruikt omdat het aantal kunstenaars in de steekproef van één jaar te klein is om goede analyses te maken (zie CBS, 2014: 9). Als er cijfers gemeld worden over 2005, 2008 of 2011 dan zijn dat dus feitelijk driejaarsgemiddelden.

¹¹ Rebel (Gerdes et al., 2014) stelt dat 70 procent van de instroom in BK-opleidingen tussen 2005-2013 vrouw is. Het is niet evident dat dit zich op termijn vertaalt in een hoger aandeel als beeldend kunstenaar werkzame vrouwen. Mogelijk kiezen uiteindelijk minder vrouwelijke alumni voor daadwerkelijke beroepsuitoefening.

fig 2 percentage alumni drie afstudeerrichtingen beeldend (voltijd)
op het totaal aantal alumni in de sector kunst, taal en cultuur
voor drie afstudeercohorten

■ HBO Vormgeving Algemeen
■ HBO Autonome Beeldende Kunst
■ HBO Docent Beeldende Kunst en Vormgeving

Bron: ROAstatistics

tabel 1 percentage beeldend kunstenaars naar geslacht en leeftijd 2004-2012

PROCENT

GESLACHT	2004-2006	2007-2009	2010-2012
man	45	50	49
vrouw	55	50	51
LEEFTIJD			
15-24 jaar	-	-	-
25-34 jaar	16	15	15
35-44 jaar	23	20	21
45-54 jaar	35	35	37
55-64 jaar	25	29	26
TOTAAL	17.000	16.000	15.000

Bron: CBS, 2014

Overigens is het aandeel mannen in de meeste andere creatieve beroepen (met name de ontwerpende en uitvoerende beroepen) met 66 procent duidelijk hoger, en dat door alle jaren heen.

– Hoeveel beeldend kunstenaars staan ingeschreven bij de Kamer van Koophandel?

Gegevens over ingeschreven bedrijven naar sector zijn onder andere in beheer bij LISA, het werkgelegenheidsregister dat gedetailleerde gegevens op bedrijfsniveau en werkgelegenheid biedt.¹² De basis is de Standaard Bedrijfs Indeling 2008 (SBI 2008) waarbij van alle bedrijven, inclusief zelfstandige ondernemers zoals beeldend kunstenaars, vastgesteld wordt wat de hoofdactiviteiten zijn. Deze indeling wordt ook gebruikt om de bedrijvigheid in de creatieve sector en de drie hoofdonderdelen kunsten en erfgoed, creatief-zakelijke dienstverlening en media en entertainment systematisch in beeld te brengen. Op SBI-niveau is geen aparte categorie voor beeldend kunstenaars. Zij vallen onder de SBI-code 9003 Scheppende kunst samen met schrijvers, restaurateurs, choreografen, etc., en kennen daarbinnen geen eigen subcategorie, zoals beoefening van en producenten van podiumkunsten dat wel kennen (SBI-codes 90011 en 90012).¹³ Het antwoord op deze vraag moeten we dus schuldig blijven.

– Wat is de zelfgerapporteerde beroepsidentiteit ofwel welk beroep(en) zegt men te hebben, wat is de overlap met welke andere creatieve beroepen, hoe definieert men het kunstenaarschap in dit verband, of meer precies: hoe lang blijf je je kunstenaar noemen als je weinig toont/verkoopt?

In diverse onderzoeken naar werk en inkomen van beoefenaars van verschillende creatieve beroepen wordt in een open vraag bij de start direct gevraagd naar een omschrijving van het eigen beroep (zie o.a. Vinken & IJdens, 2013; 2014; Vinken et al., 2015). Dat levert meestal een gevarieerd beeld aan beroepen op en niet zelden meerdere beroepen per persoon.

Ook in het 2013-onderzoek van Kunsten '92, FNV Kiem en Platform BK naar zzp'ers *Blijf jij zzp'er* is een soortgelijke open vraag gesteld. FNV Kiem heeft de geanonimiseerde data en een flink aantal tabellen ter beschikking gesteld voor deze rapportage. Van de 128 respondenten die bij hun beroep referenties maken aan de beeldende kunsten noemen 56 personen (44 procent) zich beeldend kunstenaar zonder verdere toevoegingen. In 2013 omschrijft een kleiner aandeel fotografen en schrijvers zichzelf eenduidig met één label (respectievelijk 7 en 17 procent; zie Vinken & IJdens, 2013: 5). Bij journalisten in 2013 en bij buitenschoolse kunstdocenten en artistiek begeleiders (regisseurs, choreografen, etc.) in 2014 is dat percentage iets lager met steeds rond de 40 procent die één beroep noemen (Vinken & IJdens, 2013: 2014). Het 2015-onderzoek onder leden van ACT acteursbelangen geeft aan dat zij zich sterker dan voornoemde creatieve beroepen met hun beroep identificeren: 80 procent noemt zich uitsluitend acteur/actrice (Vinken et al., 2015).

Veel genoemd in het *Blijf jij zzp'er*-onderzoek is ook simpelweg het beroep 'kunstenaar' (23 procent). Daarnaast voegen tien personen (8 procent) aan 'beeldend kunstenaar' of 'kunstenaar' het beroep 'docent' toe. Tien anderen (8 procent) voegen er 'illustrator' of 'ontwerper' aan toe. Al met al spreekt uit dit onderzoek een redelijk eenduidig te noemen beroepsidentiteit. Vooruitlopend op een vraag over werkzaamheden lijkt het er niet op dat de combinatiefunctie kunstenaar-curator-schrijver veel voorkomt. Onder de zzp'ers die in het FNV Kiem onderzoek zitten, noemt precies één respondent dat hij/zij 'designer, curator en beeldend kunstenaar is'. Het is, zoals gezegd, zeer de vraag hoe representatief dit onderzoek op het niveau van beeldend kunstenaars is. Mogelijk dat na een peiling onder een grotere groep de combinatiefuncties vaker aan het licht komen.

Indirect weten we meer over de beroepsidentiteit van beeldend kunstenaars. Het onderzoek van de KWINK Groep (2014) naar talentontwikkeling bij (onder andere) beeldend kunstenaars bevat hierover informatie. In het onderzoek zijn 7.000 contactpersonen van het Mondriaan Fonds benaderd, dat kunnen beeldend kunstenaars zijn maar ook bemiddelaars (curators, critici, beschouwers).

¹² Zie voor de verschillen tussen LISA-, Kamer van Koophandel- en CBS-data: www.lisa.nl/data/verschillen-lisa-KvK-cbs. Een en ander vanuit het perspectief van LISA gezien.

¹³ CBS geeft op StatLine een toelichting op de SBI-code 9003. Daar is te zien welke beroepen precies bedoeld worden. De basis is dat beoefenaars 'via een creatief proces veelal eenmalige voorwerpen (maken) welke in eerste instantie bedoeld zijn kunstvoorwerp en niet als gebruiksvoorwerp'.

Uiteindelijk hebben 1.585 beeldend kunstenaars en/of bemiddelaars in de beeldende kunst meegedaan.

Een van de vragen is wie of wat een talent is (KWINK Groep, 2014: 17). Bijna de helft van de beeldende kunstrespondenten zegt dat iemand een talent is als zijn omgeving (docenten, pers, netwerk, recensenten, etc.) dat vindt. Nog eens bijna de helft vindt dit als iemand een publiek heeft. Veel minder belangrijk zijn het gevolgd hebben van een kunstvakopleiding en het hebben ontvangen van prijzen of subsidies.

Een andere vraag gaat over wanneer iemand de top heeft bereikt (KWINK Groep, 2014: 79). De helft geeft aan dat dit geldt als iemand op internationaal niveau werkt en ook de helft vindt dit als werk op een gerenommeerde plek (museum, galerie, televisie) wordt gepresenteerd. Ruim vier op tien vindt dat de top bereiken samenhangt met het niveau waarop je van kunstwerkzaamheden kan leven. Veel minder van belang zijn erkenning door anderen of erkenning door prijzen en beurzen, het hebben van een eigen publiek, of het hebben van een solo-expositie.

De beantwoording van de vragen over de definitie van het kunstenaarschap in samenhang met de tijd dat men weinig tot niets toont/verkoopt, vergt nieuw onderzoek onder beeldend kunstenaars.

Werkzaamheden

Als er jaarlijks zo'n 2.400 beeldend kunstenaars met een diploma afstuderen en er eind 2011 ongeveer 15.000 als beeldend kunstenaar werkzame personen zijn, dan moet wel een groot aantal alumni uiteindelijk voor een ander beroep en/of voor een andere werkkring kiezen. Het CBS (2014: 19-20) geeft aan dat een kwart van de kunststudenten in 2011 uiteindelijk kunstenaar wordt. Nog eens 12 procent zit in een ander creatief beroep. De percentages worden vergeleken met andere opleidingen en beroepen, zoals artsen, juristen, financieel specialisten en leraren. Behalve bij artsen zien we ook nu grote percentages die niet in het beroep werken waarvoor ze zijn opgeleid. Er zijn geen CBS-cijfers op niveau van de verschillende kunstdisciplines, zoals de beeldende kunst.

- Welke betaalde en onbetaalde werkzaamheden doen beeldend kunstenaars: maken van autonoom werk, toegepast werk/werk in opdracht, voeren van acquisitie, lesgeven, advieswerk, promotie en publiciteit, inrichten exposities, etc.?

Het antwoord op deze vraag moeten we schuldig blijven. In Nederland is nog geen representatief onderzoek gedaan dat hierover uitsluitsel kan geven. Wel weten we iets uit het onderzoek onder alumni van twee kunstacademies in Zuid-Nederland (Fontys en Avans) en drie opleidingen in Vlaanderen (Van Winkel et al., 2012). Zo'n 33 procent van de geïnterviewden zegt (betaalde) werkzaamheden buiten de kunst te verrichten. We weten niet of zij hiernaast ook werken in de kunsten of dat zij uitsluitend buiten de kunsten werken.

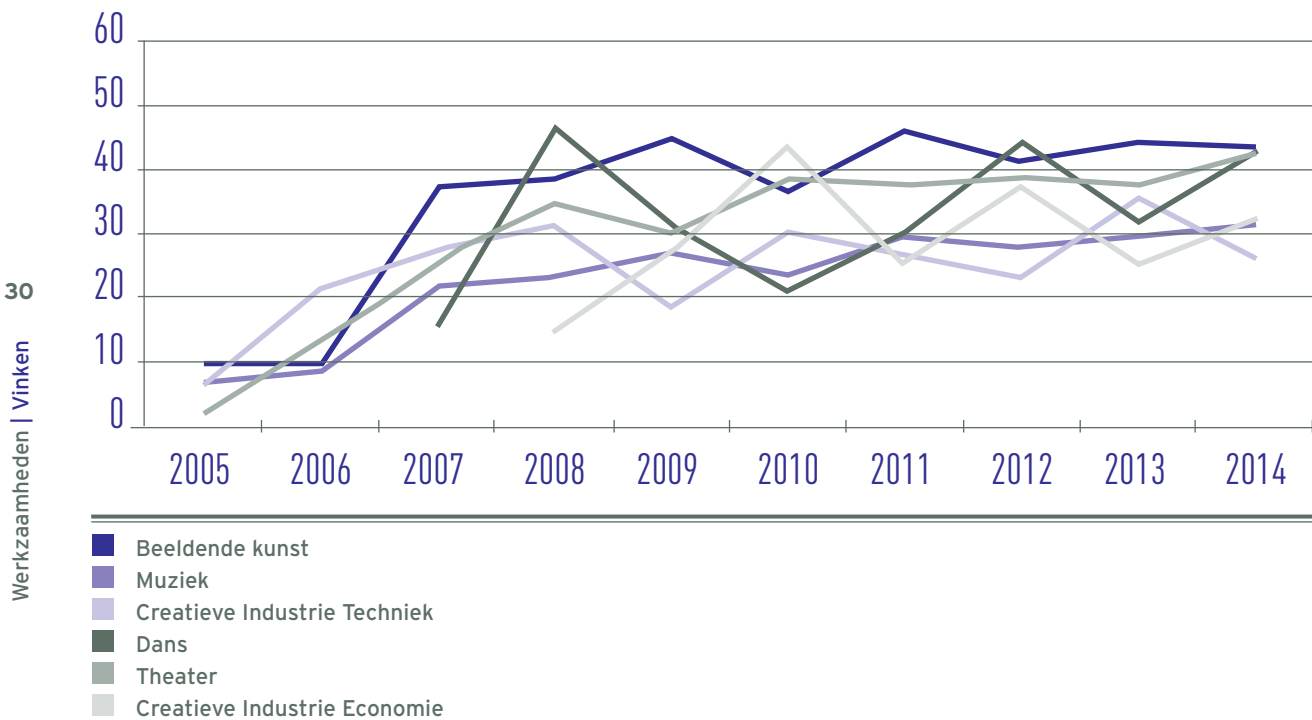
- Hoe groot is het fenomeen van de hybride kunstenaar (toenemend aandeel toegepast werk naast autonoom werk) c.q. wil men het onderscheid autonoom/toegepast nog wel maken?

In het rapport *De Hybride Kunstenaar* (Van Winkel et al., 2012) wordt bij een selecte groep afgestudeerden in Nederland en Vlaanderen vastgesteld dat 21 procent werkt in een hybride kunstpraktijk (maken zowel autonoom als toegepast werk zonder strikte scheiding tussen beide), 28 procent in een pluri-actieve kunstpraktijk (autonoom en toegepast met strikte scheiding) en acht procent in een monolithische kunstpraktijk (uitsluitend autonoom werk). De overige 43 procent werkt niet als beeldend kunstenaar en hiervan doet ruim de helft wel kunstgerelateerd werk (Van Winkel et al., 2012: 60 e.v., 87).

- Welke van de betaalde en onbetaalde werkzaamheden vallen binnen het eigen vakgebied, welke buiten het eigen vakgebied maar zijn wel op het gebied van kunst en cultuur en welke vallen buiten het eigen vakgebied en zijn ook niet op het gebied van kunst en cultuur?

ROA heeft speciaal voor deze rapportage informatie geleverd over het werken binnen en/of buiten het eigen vakgebied (waarvan al een deel in de OCW-publicatie *Cultuur in Beeld 2015* is verschenen). Daarbij is dezelfde indeling in opleidingen aangehouden als het CBS. **

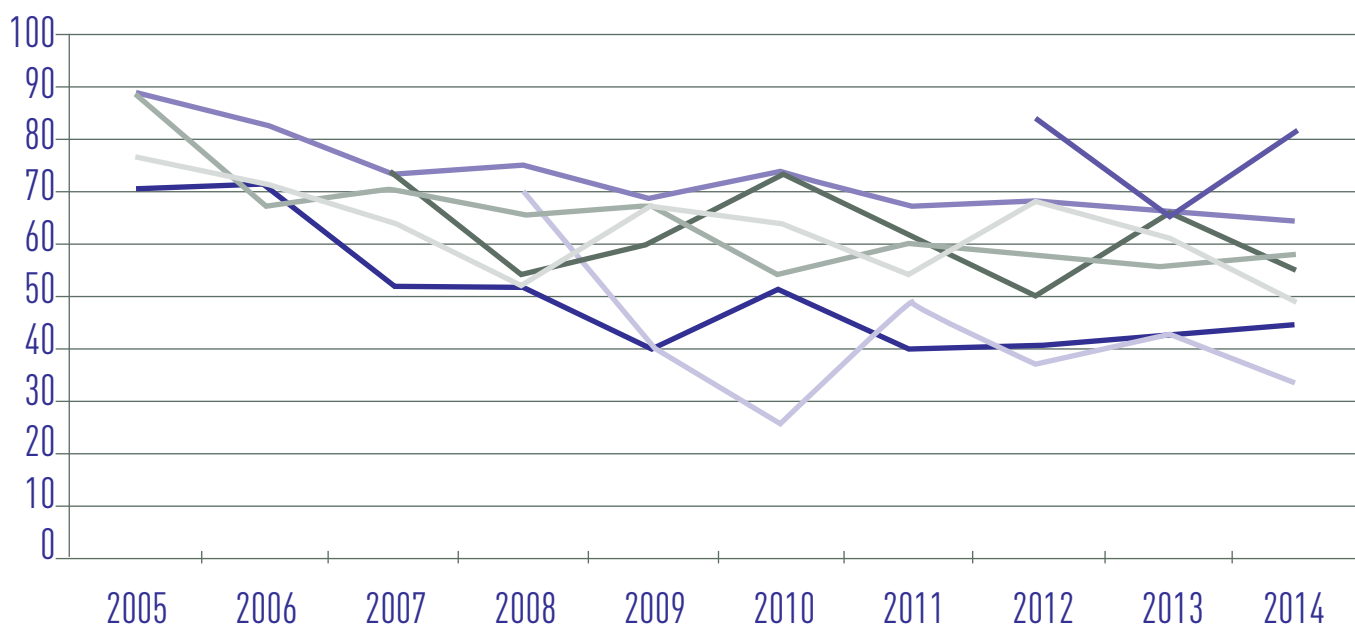
fig 3 aandeel binnen én buiten het eigen vakgebied werkzame personen naar afstudeerrichting, 1,5 jaar na het afstuderen met diploma leeftijd 2004-2012

Bron: ROA, Universiteit van Maastricht, maatwerk

Het is duidelijk dat de gemengde beroepspraktijk niet alleen in de beeldende kunst meer is gaan gelden. Alumni van allerlei richtingen combineren werk *binnen én buiten* het eigen vakgebied, zijnde het vakgebied waarin men met een diploma is afgestudeerd. In 2005 zegt 10 procent van de beeldend kunstenaars ook op een ander vakgebied te werken. In 2014 is dat tot ruim 40 procent toegenomen. Dansers, musici (in iets mindere mate) en theatermakers hebben hier ook in toenemende mate mee te maken. Bij afgestudeerden bouwkunst en creatieve industrie schommelen de getallen zo sterk dat er geen duidelijke trend is waar te nemen.

fig 4 aandeel binnen het eigen vakgebied werkzame personen naar afstudeerrichting, 1,5 jaar na het afstuderen met diploma

- Beeldende kunst
- Muziek
- Creatieve Industrie Techniek
- Dans
- Theater
- Creatieve Industrie Economie
- Bouw-kunst

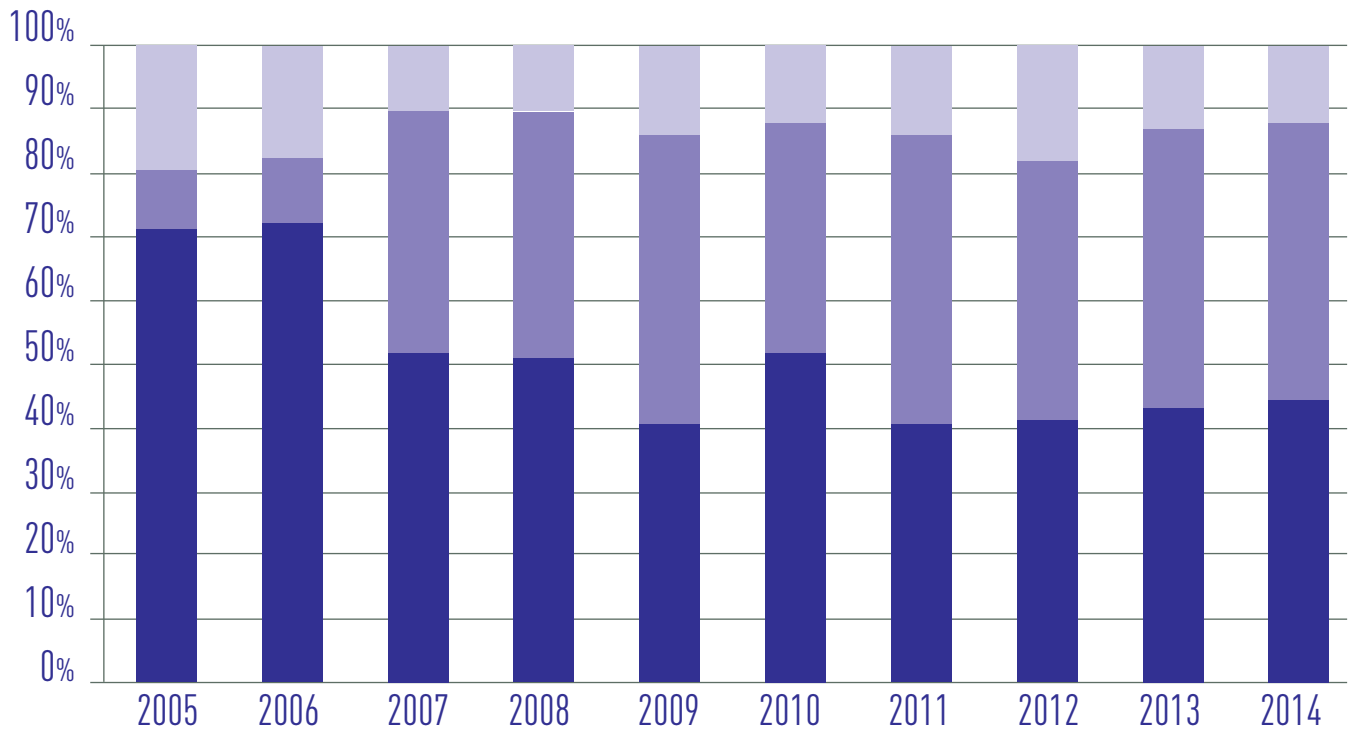
Bron: ROA, Universiteit van Maastricht, maatwerk

Figuur 4 gaat over werk *binnen* het eigen vakgebied. Van de beeldende kunstafgestudeerden werkte in 2005 nog 71 procent binnen het eigen vakgebied. Dat is gedaald tot 44 procent in 2014. We zien dus een sterke daling onder beeldend kunstenaars, sterker dan onder musici en theatermakers die ook steeds minder vaak in hun eigen vakgebied werken.

Figuur 5 vat de diverse cijfers nog eens samen, nu alleen voor de beeldend kunstenaars. We zien groeiende aandelen voor de gemengde praktijk en dalende aandelen voor de exclusieve beeldend kunstpraktijk. [p. 30](#)

Enkele kanttekeningen passen hier wel. Wat als binnen en buiten het vakgebied wordt gezien, is zeker met de brede groep opleidingen die onder beeldend vallen wellicht niet voor iedereen gelijk. Overigens wordt dit ook niet toegelicht aan respondenten en feitelijk aan de interpretatie van een ieder overgelaten. Dan zijn dit cijfers over 1,5 jaar na het afstuderen. Mogelijk dat een langere tijd na het afstuderen, later in de loopbaan, de situatie weer verandert. Ook is het mogelijk dat voor ouderen cohorten de verschuiving naar de gemengde beroepspraktijk langzamer gaat (later na het afstuderen) en uiteindelijk ook in de gemengde beroepssituatie belanden als de jongere cohorten nu in groten getale doen.

fig 5 aandelen buiten, binnen en buiten, en binnen eigen vakgebied bij alumni beeldende kunst

■ alleen buiten het eigen vakgebied
■ binnen en buiten het eigen vakgebied
■ alleen binnen het eigen vakgebied

Bron: ROA, Universiteit van Maastricht, maatwerk

– Is het fenomeen herkenbaar dat beeldend kunstenaars naast hun beeldend werk ook werken als curator, schrijver, onderzoeker in het eigen vakgebied en in andere vakgebieden (nieuwe media)?

Op basis van het FNV-Kiem onderzoek *Blijf jij zzp'er* kan men niet concluderen dat de rolverbreding als bedoeld in de vraag hierboven herkenbaar is. Integendeel, van de 128 respondenten noemt precies één persoon de combinatie kunstenaar-curator. Uiteraard kan dat toeval zijn en liggen aan de beperkte en/of selecte steekproef (klein aantal kunstenaars dat de moeite neemt om een online survey van belangenorganisaties in te vullen). Misschien dat bij een grotere, aselecte steekproef de rolverbreding wel zichtbaar wordt.

– Hoeveel uren besteden beeldend kunstenaars aan betaalde en onbetaalde werkzaamheden?

Het aantal uren dat (gemiddeld per week) aan werk wordt besteed is onder de beoefenaars van beeldende beroepen (eerste werkkring) lager dan onder alle kunstberoepsbeoefenaars. Vooral de ontwerpende beroepen trekken het gemiddelde omhoog. Uitvoerende beroepen en schrijvers (en overige kunstenaarsberoepen) zitten grosso modo op het gemiddelde van beeldende beroepen: de grootste groep werkt 35 uur of meer. Tabel 2 geeft de details.

– Is wat betreft tijdbesteding aan betaalde en onbetaalde werkzaamheden zowel binnen/buiten eigen vakgebied een vergelijking mogelijk met het tweede beroep dat in arbeidsmarktstatistieken wordt geregistreerd?

tabel 2 arbeidsduur in eerste werkkring

PROCENT	2004-2006		2007-2009		2010-2012	
	alle kunst- beroepen	beeldende beroepen	alle kunst- beroepen	beeldende beroepen	alle kunst- beroepen	beeldende beroepen
0-19 uur	15	13	14	13	14	15
20-34 uur	29	37	27	36	29	38
35 uur of meer	56	50	59	50	58	46

Bron: CBS 2014

Dit is voornamelijk niet mogelijk. Dat is pas mogelijk als er een grote investering wordt gedaan in termen van tijd en geld om de basisbestanden van het EBB (en de bestanden die er vanuit de fiscus, etc., aan gekoppeld worden) zo in te richten dat alle uren- en inkomensonderdelen voor alle verschillende werkkringen beschikbaar komt. Er leven bij het CBS twijfels of dit op een betrouwbare manier kan, zonder zeggingskracht te verliezen, door te lage aantallen respondenten met voldoende gegevens binnen alle werkkringen. Een alternatief is om dit niet via administratieve bestanden te achterhalen maar via uitgebreid steekproefonderzoek, ook voor de inkomensonderdelen.

- Welke werkzaamheden voert men uit als zelfstandige/als ondernemer en welke vanuit een arbeidsovereenkomst/in loondienst (vast of tijdelijk)?

Bij het CBS (2014) is bekend in hoeveel werkkringen kunstenaars in de verschillende beroepsgroepen werken en in welke positie ze dat doen, als werknemer of als zelfstandige. Rond de 80 procent van elke van de vier beroepsgroepen (beeldend, ontwerpend, uitvoerend en de verzameling, inclusief schrijvend) werkt in één werkkring. Beoefenaars van beeldende en uitvoerende beroepen hebben iets vaker (25 procent) een tweede werkkring dan beoefenaars van ontwerpende beroepen en schrijvers (rond de 20 procent). Dat geldt voor alle perioden: 2004-2006, 2007-2009 en 2010-2012.

Bijna alle beeldende beroepsbeoefenaars werken in de eerste werkkring als zelfstandige: 90-95 procent. Bij de andere kunstenaarsberoepen is dat 50-60 procent (CBS, 2014).

- Hoeveel contracten/opdrachten hebben kunstenaars in het marktcircuit (verkoopen via galleries, beurzen, etc.) en in het meer symbolische circuit (vertoningen in het circuit van musea, festivals, etc.)?

Publieke bronnen met getallen over dit onderwerp bestaan (voornamelijk) niet.

- Hoeveel presentaties heeft een beeldend kunstenaar gehad, in Nederland of daarbuiten, in presentatie-instellingen, kunstbeurzen of festivals (biënnales, triënnales, etc.), galleries of musea, gedurende de loopbaan of binnen een bepaald tijdsbestek (per tijdvak van bijvoorbeeld tien jaar of andere indeling)?

Maaike Lauwaert (2015) doet verslag van een onderzoek naar 311 beeldend kunstenaars in Nederland en Vlaanderen. Daarin bestaat ook aandacht voor de frequentie van het tonen van werk. De grootste groep, zowel in Nederland als Vlaanderen, exposeert gemiddeld één tot vijf keer per jaar. Bijna geen kunstenaar exposeert nul keer gemiddeld per jaar.

- Welke status verlenen kunstenaars aan de bovengenoemde presentatieplatforms, c.q. welke betekenis hebben deze voor de loopbaan, welke meer en welke minder en welke redenen geeft men hier voor?

Cijfers hierover zijn niet bekend. Er is in 2014 wel een (naar eigen zeggen) niet-representatief onderzoek onder 33 presentatie-instellingen gedaan over (onder andere) de betekenis van deze instellingen op artistiek en maatschappelijk vlak (aemuse, Rebel en APE, 2014).

Onderzoek en ontwikkeling, en dan specifiek het vrijlaten en stimuleren van experiment, zijn doelstellingen van veel van deze instellingen. Het gaat hier niet om de mening van kunstenaars maar om de visie van vertegenwoordigers van (een aantal van) deze instellingen.

- Welke vormen van ondersteuning in productie, presentatie en afzet worden ervaren vanuit de presentatieplatforms en hoe worden deze gewaardeerd?

Hierop hebben we geen exact antwoord. Het onderzoek van de KWINK Groep (2014: 22) vraagt expliciet naar de belangrijke elementen in talentontwikkeling. Bijna alle beeldende kunstrespondenten (89 procent) zijn het (zeer) eens dat de ondersteuning vanuit instellingen zoals presentatie-instellingen, werkplaats of galerie belangrijk is.

- Heeft men een eigen werkruimte of een gedeelde, eigen apparatuur of gedeelde?

Voor dit onderwerp geldt dat er geen gegevens bekend zijn.

- Werkt men samen met andere (beeldende kunst)ondernemers, de voornoemde presentatieplatforms, in andere verbanden (bijvoorbeeld artist-in-residencies)? Is er volgens deze partijen sprake van een samenwerkingscultuur en op welke gronden beoordelen zij dat?

Op dit belangrijke terrein van het samenwerken tussen 'kunstenaars zijn geen uitgebreide gegevens bekend. Wel blijkt uit het onderzoek onder presentatie-instellingen dat 52 procent aan kunstenaars een residentie en/of werkomgeving biedt (aemuse et al., 2014).

Het blijkt dat 82 procent van de beeldende kunstrespondenten in het onderzoek van de KWINK Groep (2014: 22) het (zeer) eens is dat de overdracht tussen peers (collega's onderling), meesters-gezel of in een samenwerkingscollectief, een belangrijk element is voor de talentontwikkeling van beeldend kunstenaars. Een minderheid (32 procent) van de respondenten (KWINK Groep, 2014: 54) werkt (of werkte) bij een presentatie-instelling, in een samenwerkingscollectief of in een meester-gezelcombinatie (in de rol van gezel).

- Welke strategieën streven en leven beeldend kunstenaars na om in verschillende ruimtes van het kunstenaarschap als kunstenaars succesvol te zijn: wat doet men in de domestieke ruimte (op het atelier), de gemeenschappelijke (omgang en reflectie met onder anderen collega's), de markt- (plaats waar dienst wordt geleverd en afgerekend) en de civiele ruimte (waar werk getoond en besproken wordt en draagvlak ontstaat)?

Dit is een onderwerp dat nog empirisch onderzocht moet worden.

Verdiensten

Uit diverse bronnen kunnen we iets zeggen over financiële en niet-financiële verdiensten van beeldend kunstenaars. Toch blijven er nogal wat vragen onbeantwoord. [p. 34](#)

- Wat verdienen beeldend kunstenaars?

Opnieuw kijken we eerst naar de CBS-cijfers (zie tabel 3). Er is een steeds minder grote, maar toch steeds flinke groep beeldende beroepsbeoefenaars die persoonlijk per jaar minder dan 2.000 euro bruto verdient: 25 procent in 2004-2006, 23 procent in 2007-2009 en 20 procent in 2010-2012. Nog eens een zelfde aandeel zit in de categorie 2.000-10.000 euro persoonlijk bruto inkomen en de grootste groep (rond de 30 procent) zit in de categorie 10.000-20.000. ¹⁴

Samengenomen heeft 90 procent (2004-2006 en 2007-2009) tot 80 procent (2010-2012) van de beeldende beroepsbeoefenaars een inkomen tot 20.000 euro per jaar. Bij kunstenaars in het algemeen en alle werkzame personen tezamen is het percentage dat tot 20.000 euro verdient veel lager, steeds rond de 40 en 30 procent.

Ook Studie & Werk 2015 van SEO Elsevier geeft cijfers (Van der Werff & Berkhout, 2015). Gemiddeld verdienen HBO-afgestudeerden (van het studiejaar 2012/2013) per maand 2.000 euro bruto. Bij afgestudeerden van kunstacademies, muziek, toneel en dans is dat respectievelijk gemiddeld 1.450, 1.400, 1.750 en 1.500 euro bruto per maand. Afgestudeerden aan kunstacademies zijn dus niet beter of slechter af dan afgestudeerden muziek of dans. Er zijn geen cijfers uit eerdere publicaties van Studie & Werk op dit detailniveau openbaar beschikbaar.

Volgens het onderzoek Blijf jij zzzp'er zit 45 procent van de (128) beeldend kunstenaars in de categorie 0-10.000 euro bruto inkomen, hier gedefinieerd als omzet minus kosten, per jaar. Nog eens 31 procent zit in de 10.000-20.000 categorie. Voor alle (2235) zzzp'ers in het onderzoek zijn de percentages respectievelijk 22 procent en ook 31 procent. Of: van de beeldend kunstenaars heeft driekwart een inkomen onder de 20.000 euro bruto per jaar tegen ruim de helft van alle zzzp'ers.

Ook Maaïke Lauwaert (2015) laat zien dat bijna alle kunstenaars, uit Nederland of uit Vlaanderen, die zij heeft geïnterviewd gemiddeld een jaarinkomen hebben dat de 20.000 euro niet overstijgt.

– Hoeveel beeldend kunstenaars kunnen van het werk als beeldend kunstenaar rondkomen, ontvangen een vorm van uitkering, of zijn aangewezen op inkomen van een eventuele partner?

Het onderzoek onder 311 Nederlandse en Vlaamse kunstenaars geeft aan dat 64 procent niet kan leven van zijn kunstenaarschap, of wel van 'de autonome praktijk van maken en tonen, los van hun werk in ander of aanpalende sectoren' (Lauwaert, 2015). Sterker: 'Ook internationaal succesvolle kunstenaars geven aan zelden te kunnen rondkomen van hun praktijk. Anders dan je zou verwachten, leidt succes in termen van toonmomenten en (inter)nationale erkenning dus niet tot financiële zekerheid of duurzaamheid' (Lauwaert, 2015). Dit lijkt een belangrijk deel samen te hangen met de 'cultuur van niet betalen' bij musea en presentatie-instellingen. Onderzoek (ook in opdracht van BKNL) naar het invoeren van honoraria bij presentaties is een direct gevolg van dit vermoeden (Teasing en De Jong, 2014; Boonzaaijer et al., 2015).

Afgerond denkt 27 en 39 procent van de beeldende kunstrespondenten in het onderzoek van de KWINK Groep (2014: 82; 87) dat zij een grote (meer dan 70 procent) dan wel een gemiddelde (30-70 procent) kans hebben om van het werk als beeldend kunstenaar of bemiddelaar in het eigen levensonderhoud te kunnen voorzien. Rond de 28 procent acht de kans hierop klein (minder dan 30 procent). Dit doet vermoeden dat er bijzonder optimistische mensen aan het onderzoek hebben deelgenomen. De gegevens zijn uitgesplitst naar beeldend kunstenaars en bemiddelaars en dan valt op dat bemiddelaars iets positiever zijn, hoewel de verschillen niet groot zijn.

Wat betreft afhankelijkheid van partnerinkomen kunnen we wellicht iets vermoeden als beeldend kunstenaars een lager gemiddeld persoonlijk inkomen combineren met een hoger gemiddeld huishoudensinkomen. Dit zou na te gaan zijn via heranalyse van CBS-data. Voor nu vallen we nog eens terug op tabel 3. Beeldende beroepsbeoefenaars leven vaker in huishoudens met een laag besteedbaar inkomen: 61, 55, 51 procent van hen heeft in de drie perioden (2004-2006,

¹⁴ Met het persoonlijk inkomen wordt de som bedoeld van het inkomen uit arbeid, een eigen onderneming en de inkomensverzekeringen en sociale voorzieningen van de persoon (CBS, 2014: 35). Het gaat om bruto inkomen, dus de (sociale) premies en belastingen zijn hier nog niet vanaf gehaald. Bij het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen gaat het om het bruto inkomen van alle leden van het huishouden waartoe de persoon behoort waar in dit geval wel de betaalde inkomensoverdrachten, premies en belastingen van zijn afgehaald. Gestandaardiseerd verwijst naar een weging naar omvang en samenstelling van het huishouden. Hier moet ook rekening gehouden worden met het feit dat kan gaan om inkomen dat verdiend wordt uit het kunstenaarsberoep én uit activiteiten in een tweede baan.

tabel 3a persoonlijk bruto inkomen van alle werkzame personen, kunstenaars en beeldende beroepsbeoefenaars

PROCENT	2004-2006		
	Werkzame personen	Kunstenaars	Beeldende beroepen
Persoonlijk bruto inkomen			
minder dan 2.000 euro	5	10	25
2.000 tot 10.000 euro	11	14	25
10.000 tot 20.000 euro	15	17	28
20.000 tot 30.000 euro	16	14	12
30.000 tot 40.000 euro	17	14	-
40.000 tot 50.000 euro	13	10	-
50.000 tot 60.000 euro	8	6	-
60.000 euro of meer	14	12	-

Bron: Tabellenbijlagen CBS, 2014

tabel 3b Besteedbaar huishoudinkomen van alle werkzame personen, kunstenaars en beeldende beroepsbeoefenaars

PROCENT	2004-2006		
	Werkzame personen	Kunstenaars	Beeldende beroepen
Besteedbaar inkomen van het huishouden			
minder dan 2.000 euro	1	3	-
2.000 tot 10.000 euro	4	9	18
10.000 tot 20.000 euro	37	34	43
20.000 tot 30.000 euro	39	33	19
30.000 tot 40.000 euro	13	13	9
40.000 tot 50.000 euro	3	4	-
50.000 tot 60.000 euro	1	1	-
60.000 euro of meer	1	1	-

Bron: Tabellenbijlagen CBS, 2014

2007-2009			2010-2012		
Werkzame personen	Kunstenaars	Beeldende beroepen	Werkzame personen	Kunstenaars	Beeldende beroepen
4	7	23	4	8	20
10	12	20	10	15	24
14	19	34	13	19	29
15	14	11	14	12	11
15	13	-	14	12	7
14	10	-	13	10	-
9	8	-	10	7	-
17	15	-	20	15	-

2007-2009			2010-2012		
Werkzame personen	Kunstenaars	Beeldende beroepen	Werkzame personen	Kunstenaars	Beeldende beroepen
1	2	-	1	3	-
3	5	9	3	8	15
26	28	46	24	27	36
41	35	24	41	33	28
18	16	10	20	17	10
6	7	-	6	6	-
2	2	-	2	2	-
2	3	-	2	2	-

Toelichting: Werkzame personen is de totale groep; kunstenaars zijn daar deelverzameling van, beeldende beroepen zijn weer deelverzameling van Kunstenaars.

2007-2009, 2010-2012) een besteedbaar inkomen op huishoudensniveau tot 20.000 euro bruto per jaar. Bij kunstenaars in het algemeen is dat respectievelijk 46, 35 en 38 procent. Onder alle werkzame personen is dat 42, 30 en 28 procent. Beeldende beroepsbeoefenaars leven dus waarschijnlijk vaker in een huishouden met een laag inkomen en, anders gezegd, waarschijnlijk niet vaker in een huishouden dat in staat is hun lage persoonlijke inkomen te compenseren. Het CBS (2014: 39) stelt overigens bij een hogere huishoudensgrens (tot 30.000 euro) dat alle kunstenaars niet vaker in een huishouden leven met een dergelijk besteedbaar inkomen. Leggen we de grens op 20.000 euro dan is dit wel degelijk het geval.

- Is er informatie over de huidige inkomenspositie van kunstenaars die in de wijk zaten?

Die informatie is in principe wel te achterhalen als CBS een heranalyse doet op het bestand van kunstenaars die in de wijk zaten, gekoppeld aan actuele inkomens- en uitkeringsdata. Voor nu zijn deze data niet in openbare bronnen beschikbaar.

- Wat zijn de inkomstenbronnen van beeldend kunstenaars?

Zo'n 40 procent van de beeldende kunstrespondenten in het KWINK-Groeponderzoek (2014: 83, 86) zegt dat meer dan 75 procent van het totale inkomen verdiend wordt met werk als beeldend kunstenaar of bemiddelaar. Voor zo'n 32 procent is het minder dan een kwart van het totale inkomen. Onder bemiddelaars zijn de percentages respectievelijk 48 procent (meer dan 75 procent van het totale inkomen uit bemiddelwerk) en 20 procent (minder dan 25 procent uit bemiddelwerk).

- Wat is de verdeling van uren en verdiensten over de type werkzaamheden c.q. inkomstenbronnen?

Volgens het onderzoek De Hybride Kunstenaar (Van Winkel et al., 2012) wordt 41 procent van de tijd in de 'gemiddelde werkweek' aan niet-kunstgerelateerd werk besteed, 32 procent aan artistieke werkzaamheden en de overige tijd, 26 procent, aan kunstgerelateerd werk. Er wordt niet uitgelegd hoeveel uur zo'n gemiddelde werkweek volgens de kunstenaars bevat. In termen van bijdrage aan het inkomen is de verdeling niet-kunstgerelateerd, artistiek en kunstgerelateerd respectievelijk 43, 23 en 35 procent.

- Wat investeren kunstenaars zelf voor ze iets tonen/verkoopen en wat wordt als een blijvende 'gratis' investering gezien (inbreng van netwerk, onderzoekstijd, publiciteit en schrijfwerk, etc.)?

Dit weten we niet voor representatieve groepen kunstenaars. Lauwaert (2015) laat zien dat twee derde van de kunstenaars aangeeft zelden of nooit een fee te ontvangen voor een expositie. Kunstenaars investeren zelf en leggen dus grosso modo toe op het exposeren.

De al eerder genoemde recente onderzoeken naar kunstenaarshonoraria bevestigen dit beeld (Teasing en De Jong, 2014 en Boonzaaijer et al., 2015). Overigens geeft het eerste inventariserende onderzoek naar kunstenaarshonoraria (Teasing en De Jong, 2014) onder 246 kunstenaars en 22 musea een iets minder dramatisch beeld weer: driekwart van de kunstenaars maakt bij tentoonstellingen afspraken over enige vorm van betaling, en niet twee derde maar een derde van hen ontvangt geen honorarium. Het is niet duidelijk of dit onderzoek representatief is.

- Wat is de verhouding tussen verschillende inkomstenkaders: loon/uitkering (de fiscale kwalificatie van inkomen), geldstromen van rechtenorganisaties (zoals Pictoright), inkomen uit arbeidsverhoudingen (zoals een dienst in opdracht) en honoraria (zoals een vaste uitkering via galleries) en wat is hiervan structureel en wat incidenteel?

Dit weten we niet. Uit het onderzoek van de KWINK Groep (2014: 39) blijkt dat 86 procent van de beeldende kunstrespondenten een subsidie, beurs, scholarship of prijs toegekend heeft gekregen. Dit hoge percentage kan samenhangen met het feit dat de respondenten allemaal in aanraking zijn geweest met het Mondriaan Fonds. Diegenen die geen contact hebben met het fonds blijven dus buiten beeld. Het is onduidelijk of onder de respondenten ook aanvragers zitten die juist wel of juist geen subsidies in enigerlei vorm van het Mondriaan Fonds hebben ontvangen.

- Welke niet-financiële of indirect-financiële verdiensten noemt men, zoals onderdeel worden en kunnen gebruikmaken van een netwerk, het elkaar ondersteunen, slaappleats en opvang bieden tijdens festivals en andere 'geldvervangende' opbrengsten?

Kunstinstellingen stellen in de recente honorariumonderzoeken (Teasing en De Jong, 2014 en Boonzaaijer et al., 2015) dat kunstenaars drie vormen van niet-financiële honorering noemen: het bieden van een museaal platform, zelfontplooiing en bekendheid. In het eerste geval is er een confrontatie met het publiek en wordt er ruimte en ondersteuning geboden. Bekendheid wordt dan weer versterkt door pr (belangstelling van de pers), marketing (drukwerk) en het uitbouwen van het netwerk van kunstenaars. Het verhogen van status, de kans op winnen van prijzen en nieuwe contacten kunnen volgen uit tentoonstellingen. In welke mate dat ook daadwerkelijk gebeurt, blijkt niet uit onderzoek.

- Hoe draag je zorg voor andere cruciale niet-financiële verdienste volgend uit je activiteiten, namelijk het creëren van rust om te kunnen werken aan je hoofdactiviteit als beeldend kunstenaar?

Uitspraken hierover vergen nieuw onderzoek.

- Aan wie verkopen kunstenaars hoe vaak hun werk (particulieren, verzamelaars, bedrijven, musea, etc.), via welke kanalen (inclusief internet) en welke van die kanalen (sites) worden succesvol gezien?

Hierover is ook weinig systematische informatie op het niveau van beeldend kunstenaars. Mogelijk is de rol van galeries als verkoopkanaal voor hen wel afgenomen. We weten namelijk dat het aantal galeries sterk is gedaald (tussen 2010 en 2014) en dat het aantal exposities van galeries ook sterk is afgenomen (Van der Valk, 2014). Ongeveer één op de zes galeries heeft een of meer kunstenaars onder contract en ook dat aandeel is afgenomen tussen 2010 en 2014. Er wordt door galeries in 2014 wel meer geïnvesteerd in het voorfinancieren van materiaal-kosten en minder in catalogi, boeken en het laten fotograferen van werk.

Ook weten we dat, mede vanwege de economische crisis, een neerwaartse trend bestaat in het aantal mensen dat kunst heeft gekocht via een galerie (Cachet en Kroesemeijer, 2014). In 2014 kocht een derde van de (bijna 360) kunstkopers werk online. Dat was 9 procent in 2006 en 13 procent in 2009. Offline kanalen van oriëntatie en informatie bij het doen van kunstaankopen, zoals een bezoek aan een galerie, worden mogelijk ingeruild voor online kanalen. Dit is niet met zekerheid te zeggen op basis van het bestaande onderzoek. Mogelijk dat offline en online kanalen ook twee verschillende delen van de beeldende kunstmarkt vertegenwoordigen. Wel weten we uit voornoemd onderzoek dat mensen niet minder vaak kunstwerken kopen, maar wel minder dure kunstwerken. In 2014 kocht 21 procent kunstwerken tot 500 euro. In 2010 was dat 15 procent.

- Welke inkomsten zijn er uit beursdeelname voor de beeldend kunstenaar?

Dit is niet bekend. Wel blijkt uit het Panteia-onderzoek (Van der Valk, 2014) dat galeries meer aan beurzen zijn gaan deelnemen. Mogelijk is het aandeel inkomsten uit beursdeelname toegenomen.

- Welke inkomsten zijn er uit andere activiteiten zoals lezingen, workshops of lessen geven of het optreden als curator/criticus?

Ook dit is niet bekend.

- Welke opbrengst is er uit verkopen na afdrachten aan galeries en wat doen galeries voor de afdrachten (plus afstaan inkomsten uit andere bronnen)?

Bij 90 procent van de galeries die lid zijn van de NGA (Nederlandse Galerie Associatie) krijgen kunstenaars 40 tot 60 procent van de opbrengst van verkopen (Van der Valk, 2014). Bij 60 procent van de niet-NGA-leden worden deze percentages gegeven, een derde geeft de maker tussen 60-80 procent. Kunstenaars hebben recht op een vergoeding bij doorverkoop van werken boven de 3.000 euro, het zogenaamde volgrecht. 40 procent van de galeries kan zich vinden in deze regeling, nog eens 40 procent niet. Het onderzoek licht niet toe wat de ervaren voor- en nadelen van het volgrecht zijn.

- Onderhandelen kunstenaars over de verkoopprijs, afdrachtpercentages, rechtenvergoedingen, onkostenvergoedingen en verzoeken om 'gratis' diensten te verlenen aan kunstmusea en presentatie-instellingen?

Ook hierover bestaat geen systematische informatie. In het onderzoek naar kunstenaarshonoraria van PPMC en Sirm (Boonzaaijer et al., 2015) onder zeven musea en presentatie-instellingen waren de onderzoekers bij onderhandelingen tussen kunstenaars en deze instellingen aanwezig. De onderzoekers waren gefraspeerd over het weinig zakelijke karakter van de onderhandelingen. Veelal was er geen duidelijkheid over het budget en was het honorarium voor de kunstenaar een niet vooraf gedefinieerd sluitstuk op de begroting. Wel constateren de onderzoekers een breed gevoelde behoefte aan een kentering in het denken over kunstenaarsvergoedingen, ook bij de musea en presentatie-instellingen, en wel dat deze een meer vanzelfsprekend en groter aandeel in de kosten van het produceren van exposities moeten krijgen.

Wat weten we wel, wat (nog) niet

Tot slot een overzicht van wat we wel en (nog) niet weten. Wat we wel weten bouwt sterk voort op het CBS-onderzoek en dat onderzoek is niet erg recent: het meest recente jaar is 2011 als gemiddelde van de informatie over de periode 2010-2012. Hieronder resumeren we wat we wel en wat we niet weten per onderdeel. We eindigen met een beknopt beeld van wat bestaand en nieuw onderzoek aan verdiepende inzichten over werk en inkomen van beeldend kunstenaars kunnen bieden.

PROFIEL

Er zijn in 2011 rond de 15.000 beeldend kunstenaars werkzaam en dat is zowel in absolute als in relatieve zin (op het totaal aantal kunstenaars) een lager aantal dan in 2005. Het aandeel alumni in de kunstrichtingen op het totaal aantal alumni in het HBO is stabiel rond 6-7 procent. De instroom HBO Beeldende Kunsten neemt volgens één bron af. Het relatieve aandeel alumni in de beeldende kunst daalt, doordat die van andere creatieve opleidingen stijgt. De uitstroom is volgens het CBS stabiel rond de 2.400 beeldend kunstenaars per jaar. Het ROA ziet vooral een dalende aandeel alumni in het HBO Autonoom Beeldende Kunst en HBO Docent Beeldend en Vormgeving. In de diverse afstudeerrichtingen vinden we vaker vwo'ers dan bij andere HBO-opleidingen. Beeldend kunstenaars hebben dus vaker een hogere vooropleiding. Het aandeel mannen en vrouwen is in balans anders dan bij andere creatieve beroepen waar eerder meer mannen werkzaam zijn. De werkzame beeldend kunstenaars zijn in meerderheid (60 procent) ouder dan 45 jaar. Bij de andere creatieve-beroepsgroepen is het aandeel 45-plussers beduidend lager.

We weten niet hoeveel beeldend kunstenaars staan ingeschreven bij de Kamer van Koophandel en dus een onderneming in de beeldende kunst draaiende houden. Ook weten we weinig over de beroepsidentiteit. Wat we weten komt uit niet-representatief onderzoek. Uit dat onderzoek spreekt een eenduidig zelfbeeld, men is hoofdzakelijk kunstenaar, eventueel aangevuld met docent of ontwerper. Kunstenaars die zich met veel verschillende rollen omschrijven zijn er nauwelijks. Of dit alles op grote schaal ook zo wordt ervaren moet nader onderzocht worden.

WERKZAAMHEDEN

Uiteindelijk wordt een kwart van de afgestudeerden aan kunstopleidingen beroepsmatig kunstenaar; hoe groot dat aandeel is onder specifiek afgestudeerden van beeldende kunstopleidingen weten we niet. Mogelijk heeft twee op tien van hen een zogenaamde 'hybride' kunstpraktijk: zij maken autonoom en toegepast werk zonder hiertussen een strikte scheiding te maken. Het aandeel beeldend kunstenaars dat 1,5 jaar na het afstuderen zowel binnen als buiten het eigen vakgebied (het vakgebied waarvoor men is opgeleid) werkt, is fors toegenomen: van 10 procent in 2005 tot 40 procent in 2014. Ook alumni van andere kunstopleidingen zijn dat meer gaan doen, c.q. beeldend kunstenaars zijn hierin niet uniek. Wel zijn zij steeds minder vaak dan andere kunstenaars in het eigen vakgebied actief: van 71 procent in 2005 naar 44 procent in 2014.

De helft van de beeldend kunstenaars werkt gemiddeld 35 uur per week of meer. Bijna alle beeldende beroepsbeoefenaars, 90-95 procent tussen 2004 en 2012, werken als zelfstandige. Dat is 50-60 procent bij andere kunstenaarsberoepen. Er bestaat geen gedegen getal over het aantal presentaties van beeldend kunstenaars per jaar. Kleinschalig onderzoek schat het op één tot vijf per jaar.

Beeldend kunstenaars hebben in overgrote meerderheid behoefte aan ondersteuning in hun talentontwikkeling vanuit presentatie-instellingen, werkplaatsen en galeries. Zij zien ook in groten getale het belang van samenwerken in, van de overdracht tussen peers, meester-gezelconstructies en dergelijke, en dat ook weer voor hun talentontwikkeling. Een op drie beeldend kunstenaars werkt ook op die manier samen.

Er is veel dat we niet weten over de werkzaamheden van beeldend kunstenaars. Vragen over welke werkzaamheden zij betaald en onbetaald doen, zoals maken van werk (in opdracht) en/of tentoonstellingen, acquisitie, lesgeven, advieswerk, etc. Ook ontbreken representatievere cijfers over hoeveel kunstenaars in toenemende mate meerdere rollen binnen hun beeldende kunstvak vervullen en/of een hybride dan wel monotone kunstpraktijk voeren. Zicht op de tijdsbesteding aan elk van deze rollen en praktijken ontbreekt ook.

Wat tot op heden nog niet is gedaan is een uitdieping van de overlap tussen eerste en tweede beroep c.q. werkkring, iets wat een investering in een heranalyse van de basisbestanden van het CBS vergt. Ook weten we weinig over het aantal contracten/opdrachten van kunstenaars naar herkomst (marktcircuit, museale circuit, overheid, anders).

Hetzelfde geldt voor een representatief beeld van het aantal exposities naar soort presentatieplatform en van de betekenis die deze platforms in de verschillende fasen van de loopbaan hebben voor beeldend kunstenaars. Ook is er onvoldoende inzicht in de toerusting van beeldend kunstenaars in termen van (eigen of gedeelde) werkruimte, apparatuur en dergelijke.

Tot slot, weten we nog niet veel van de strategieën die kunstenaars toepassen om succesvol te opereren in de verschillende voor hun praktijk relevante levensdomeinen (in atelier, in samenwerkingsplekken, in de markt en op de plekken waar werk gezien en besproken wordt).

VERDIENSTEN

Zo'n 80 procent van beeldende beroepsbeoefenaars verdient tot 20.000 euro bruto per jaar. Voor 25-20 procent is het inkomen lager dan 2.000 euro bruto per jaar, nog eens zo'n proportie verdient tussen de 2.000 en 10.000 euro en de grootste groep, 30 procent, zit tussen de 10.000 en 20.000 euro bruto. Bij de werkenden in andere kunstberoepen zit niet 80 maar 40 procent onder de 20.000 euro per jaar. Deze cijfers komen van het CBS. Kleinschalig onderzoeken bevestigen deze getallen.

Ander grootschalig alumni-onderzoek (van SEO) geeft aan dat HBO-afgestudeerden aan kunstacademies van het studiejaar 2012/2013 rond de 1.450 euro bruto per maand verdienen en dat wijkt niet sterk af van afgestudeerden in dans en muziek. Wel ligt het duidelijk onder de gemiddeld 2.000 euro per maand van alle HBO-alumni. Uit kleinschalig onderzoek blijkt dat 64 procent van de beeldend kunstenaars niet kan leven van het kunstenaarschap. Uit grootschalig onderzoek blijkt dat zij wel in groten getale verwachten van het werk als beeldend kunstenaar of bemiddelaar in het eigen levensonderhoud te kunnen voorzien.

We weten dat beeldend kunstenaars vaker in huishoudens leven met een lager gemiddeld huishoudensinkomen. Niet alleen het persoonlijk inkomen is dus laag, ook dat van hun huishouden. Zij zijn dus niet per se in staat om het eigen lage inkomen via het huishouden te compenseren. Mogelijk daalt het aandeel van galerieverkopen in de inkomens nu het aantal galeries en de aantallen exposities per galerie in Nederland afnemen. Zeker is dat niet, omdat de inkomens wellicht over de hele linie kunnen dalen en het aandeel galerieverkopen hierin mogelijk gelijk kan blijven.

Ook over de verdiensten weten we meer niet dan wel. Over de financiële verdiensten weten we vooral weinig over de verhouding tussen inkomsten uit werk als kunstenaar en inkomsten uit andere werkkringen/beroepen. Ook weten we voor grote groepen kunstenaars niet zeker of zij van hun werk kunnen rondkomen en hoe de verdeling van de verschillende soorten inkomsten is (loon, inkomsten uit beeldrecht, honoraria, etc.) naar uurinzet, type werkzaamheden (kunst maken, lezingen geven, etc.), type (verkoop)kanalen en soorten kopers. Ook is het voornamelijk onbekend hoe het kunstenaars vergaat die in de wijk zaten.

Er bestaan uit kleinschalig onderzoek aanwijzingen dat kunstenaars vooral veel zelf investeren om te exposeren en te verkopen. Hoe omvangrijk dit fenomeen daadwerkelijk is, weten we niet. Als het om niet-financiële verdiensten van het werken als beeldend kunstenaar gaat, weten we ook weinig: welke 'geldvervangende' opbrengsten worden genoten en relevant gevonden, zoals het bieden van een expositieplatform, het elkaar met gesloten beurzen steun geven of letterlijk opvang c.q. een slaapplek bieden, maar ook figuurlijk het bijdragen aan reputatievorming, het uitbouwen van het netwerk en leggen van nieuwe contacten? Ook belangrijk is dat zij over tijd en rust beschikken om bezig te zijn met nieuw werk naast het netwerken, contacten onderhouden en onderhandelen. Over dit laatste, het onderhandelen over verkoopprijs, beeldrechten en honoraria, hebben we ook geen systematische informatie.

BESTAAND ONDERZOEK EN NIEUW ONDERZOEK

Op een aantal plaatsen in deze rapportage staat dat over de data van het CBS nog extra analyses mogelijk zijn, vooral bij het vergelijken van data over de eerste werkring en over de tweede werkring. Bijvoorbeeld voor wat betreft werkzaamheden, tijdsinzet en verdiensten. Ook het inzoomen op ex-wijk'ers en niet-wijk'ers behoort tot de mogelijkheden.

Ook nadere analyses van de HBO-monitor zijn mogelijk, net als analyses van het materiaal van ROA en van SEO Studie & Werk als daar toestemming voor wordt verleend.

Het loont ook de moeite te bezien of actualisaties van de BK-statistieken over subsidies (van onder andere het Mondriaan Fonds), opdrachten en aankopen, zoals die tot midden van het eerste decennium van deze eeuw verzameld werden, aanvullende informatie over werk en inkomen opleveren en of er aanvullend onderzoek mogelijk is op basis van steekproeven uit deze data. Dergelijk steekproefonderzoek vond plaats tot midden van de jaren 2000-2010. Het zou goed zijn om gedegen tijdreeksonderzoek op te bouwen naar werk en inkomen van kunstenaars, zodat uitspraken over ontwikkelingen in meerdere jaren kunnen worden gedaan en niet een indruk wordt gegeven over één bepaald, mogelijk bijzonder jaar voor de ondervraagde kunstenaars. Het valt overigens op dat er weinig herhaald onderzoek bestaat. Veel onderzoeken zijn eenmalig.

Uiteraard is ook nieuw onderzoek mogelijk naar de witte vlekken in de kennis over werk en inkomen van kunstenaars. Een van de gesprekspartners opperde een soort retrospectief onderzoek waarbij je succesvolle kunstenaars terug laat kijken naar hun keuzes en strategieën die hen naar hun huidige positie gebracht hebben. In een dergelijke retrospectie op levensloop en loopbaan zouden veel van voornoemde onderwerpen aan bod kunnen komen.

Een dergelijk onderzoek kan voor beginnende kunstenaars duidelijk maken waar de mogelijk cruciale strategische keuzes liggen. Het onderzoek zou een goede kwalitatieve aanvulling zijn op de inzet om ook meer kwantitatief inzicht te krijgen in werk en inkomen van beeldend kunstenaars in Nederland.

REFERENTIES

- aemuse, Rebel & APE (2014). *Balancing Act*. Onderzoeksnotitie. Rotterdam: Rebel.
- Boonzaaijer, G., R. Geukema & R. Goudriaan (2015). *Kunstenaarshonoraria in de praktijk - Beeldende Kunst Nederland*. Den Haag: PPMC, Sirm.
- Brouwer, N. & C. Zijderveld (2003). *De markt voor beelden de kunst en de financiële positie van beeldend kunstenaars 2001*. Amsterdam: SEO
- Cachet, E. & S. Kroesemeijer (2014). *Herhaling onderzoek kunstkopers Nederlandse Galerie Associatie (Management summary)*. Amsterdam: Motivaction.
- CBS (2007). *Kunstenaars in Nederland*. Den Haag/Heerlen: CBS.
- CBS (2011). *Kunstenaars in breder perspectief*. Kunstenaars, kunstopleiding en arbeidsmarkt. Den Haag/Heerlen: CBS.
- CBS (2014). *Monitor kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen*. Den Haag/Heerlen: CBS.
- Gerdes, E., R. Winters & I. Pohl (2014a). *Talentontwikkeling Beeldende Kunsten en Podiumkunsten. Resultaten kwantitatieve analyse onderzoeksvraag 1: opleidingen BK en PK*. Rotterdam: Rebel.
- Gerdes, E., R. Winters & I. Pohl (2014b). *Talentontwikkeling Beeldende Kunsten en Podiumkunsten. Resultaten kwantitatieve analyse onderzoeksvraag 2: subsidies talentontwikkeling BK en PK*. Rotterdam: Rebel.
- IJdens, T. (2009). *Vorstudie sectormonitor beeldende kunst*. Tilburg: IVA Beleidsonderzoek en Advies.
- IJdens, T. & H. Mariën (2009). *Statistiek van landelijke subsidieregelingen voor beeldende kunst 2003-2007. Subsidies voor kunstenaars, gesubsidieerde aankopen en gesubsidieerde opdrachten*. Tilburg: IVA Beleidsonderzoek en Advies.
- KWINK Groep (2014). *Inventarisatie talentontwikkeling in de podiumkunsten en beeldende kunst*. Den Haag: Kwink Groep BV.
- Lauwaert, M. (2015). *Beeldende kunstenaars: klem tussen twee banen*. *Rekto Verso, tijdschrift voor cultuur en kritiek*, 67, 1-5.
- Research voor Beleid (2011). *In beeld. Nulmeting sectormonitor beeldende kunst*. Zoetermeer: Research voor Beleid.
- ROA/Vereniging Hogescholen (2015). *Feiten en cijfers. HBO-monitor 2014: De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hbo*. Maastricht/Den Haag: ROA/Vereniging Hogescholen.
- RvC/SER (2016). *Verkenning arbeidsmarkt culturele sector*. Den Haag: Raad voor Cultuur/Sociaal-Economische Raad.
- Teesting, G. & P. de Jong (2014). *Kunstenaarshonoraria*. Den Haag: APE.
- Valk, W.D.M. van der (2014). *Galeries voor hedendaagse beeldende kunst 2014*. Zoetermeer: Panteia.
- Vinken, H. & T. IJdens (2013). *Freelance journalisten, schrijvers en fotografen. Tarieven en auteursrechten, onderhandelingen en toekomstverwachtingen*. Tilburg: Pyrrhula Social Research Network.
- Vinken, H. & T. IJdens (2014). *Hoog opgeleid, laag inkomen. De situatie van buitenschoolse kunstdocenten en artistiek begeleiders*. In T. IJdens & J.J. Knol (Red.), *Zicht op actieve cultuurparticipatie. Thema's en trends in praktijk en beleid* (pp. 102-109). Utrecht: LKCA, FCP.
- Vinken, H., T. IJdens & H. Mariën (2015). *ACT Monitor 2015. Onderzoek werk en inkomen acteurs*. Amsterdam: ACT acteursbelangen.
- Werff, S. van der & E. Berkhout (2015). *Studie & Werk 2015. Hbo'ers en academici van afstudeerjaar 2012/2013 op de arbeidsmarkt*. Amsterdam: SEO.
- Winkel, C. van, P. Gielen & K. Zwaan (2012). *De hybride kunstenaar. De organisatie van de artistieke praktijk in het postindustriële tijdperk*. Breda: AKV|St.Joost, Expertisecentrum Kunst en Vormgeving.

BIJLAGEN

Bijlage 1

Beeldende kunstopleidingen volgens CBS (2014: 57).

Selectie voor afstudeercohort 2006 (jongste in 2011 gepeild cohort).

Beeldende kunst Opleiding	CROHO-code
m vrije vormgeving	44749
m fotografie	44756
m grafisch ontwerpen	44758
m vormgeving	44759
m interior architect & retail design	44760
m modevormgeving	44804
m autonome beeldende kunst	44853
m typografie	49101
m fashion	49102
m type and media	49106
m media design and communication	49107
m mfa schilderkunst	49113
m kunsteducatie	49117
b creatieve therapie	34644
b film en televisie	34733
b docent beeldende kunst en vormgeving	39100
b autonome beeldende kunst	39110
b vormgeving	39111

CROHO-code=codering in Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs van de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) van het ministerie van OCW; m=master, b=bachelor

Bijlage 2

Definities van 'beeldend kunstenaar(s)' in recente onderzoeken'

- aemuse, Rebel & APE (2014). Balancing Act. Onderzoeksnotitie. Rotterdam: Rebel.
Niet van toepassing (enquête onder presentatie-instellingen).
- Boonzaaijer, G., R. Geukema & R. Goudriaan (2015). Kunstenaarshonoraria in de praktijk - Beeldende Kunst Nederland. Den Haag: PPMC, Sirm.

p.2 Kunstenaar: één persoon (m/v) of samenwerkingsverband van kunstenaars bij een solotentoonstelling.

p.2 Kunstenaar(s): verschillende individuele kunstenaars (m/v) bij een groepstentoonstelling.
- Brouwer, N. & C. Zijderveld (2003). De markt voor beeldende kunst en de financiële positie van beeldend kunstenaars 2001. Amsterdam: SEO.

p.53 ev. Beeldend kunstenaars die in periode 1995–2001 'actief' zijn geweest in het instrumentencircuit beeldende kunstbeleid en woonachtig zijn in Nederland. NB Steekproefonderzoek op basis van het IVA-bestand beeldend kunstenaars die tussen 1995–2001 voor subsidies, opdrachten en aankopen met zeven rijksoverheidsinstrumenten cultuurbeleid in aanraking zijn geweest (inclusief kunstenaars die hun subsidieaanvragen niet gehonoreerd zagen).
- Cachet, E. & S. Kroesemeijer (2014). Herhaling onderzoek kunstkopers Nederlandse Galerie Associatie (Management summary). Amsterdam: Motivaction.
Niet van toepassing (enquête onder kunstkopers).
- CBS (2007). Kunstenaars in Nederland. Den Haag/Heerlen: CBS.

p.18 Personen die in de Enquête Beroepsbevolking (EBB) aangeven werkzaam te zijn als kunstenaar in de perioden van onderzoek (2004-2006) en die in die perioden tussen de vijftien en ouder zijn, in Nederland wonen en niet in inrichtingen, instellingen en tehuizen. De basis is het beroep dat zij zeggen uit te oefenen in hun eerste werkkring (daar waar zij het meeste tijd aan besteden) en dat als kunstenaarsberoep door het CBS geclassificeerd wordt gebruikmakend van de Standaard Beroepenclassificatie 1992.

NB Resultaten zijn niet geheel vergelijkbaar met CBS (2007) of CBS (2014) vanwege andere afbakeningen van kunstenaarsberoepen.

– CBS (2011). Kunstenaars in breder perspectief. Kunstenaars, kunstopleiding en arbeidsmarkt. Den Haag/Heerlen: CBS.

p.8, 12, 54 Personen die in de Enquête Beroepsbevolking (EBB) aangeven werkzaam te zijn als kunstenaar voor minimaal één uur per week in de perioden van onderzoek (2004-2006, 2007-2009) en die in die perioden tussen de 15 en 65 jaar oud zijn en in Nederland wonen. De basis is het beroep dat zij zeggen uit te oefenen in hun eerste werkkring (daar waar zij het meeste tijd aan besteden) en dat als kunstenaarsberoep door het CBS geclassificeerd wordt gebruikmakend van de Standaard Beroepenclassificatie 1992.

NB Resultaten zijn niet geheel vergelijkbaar met CBS (2007) of CBS (2014) vanwege andere afbakeningen van kunstenaarsberoepen.

– CBS (2014). Monitor kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen. Den Haag/Heerlen: CBS.

p.9 Personen die in de Enquête Beroepsbevolking (EBB) aangeven werkzaam te zijn als kunstenaar voor minimaal één uur per week in de perioden van onderzoek (2004-2006, 2007-2009, 2010-2012) en die in die perioden tussen de 15 en 65 jaar oud zijn en in Nederland wonen. De basis is het beroep dat zij zeggen uit te oefenen in hun eerste werkkring (daar waar zij het meeste tijd aan besteden) en dat als kunstenaarsberoep door het CBS geclassificeerd wordt gebruikmakend van de International Standard Classification of Occupations (ISCO).

NB Resultaten zijn niet geheel vergelijkbaar met die CBS (2011) of CBS (2007) vanwege nieuwe afbakeningen van kunstenaarsberoepen. Zie ook het separaat te downloaden document: CBS (2014). Tabellenset Monitor kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen. Technische toelichting. Den Haag: CBS.

– Gerdes, E., R. Winters & I. Pohl (2014a). Talentontwikkeling Beeldende Kunsten en Podiumkunsten. Resultaten kwantitatieve analyse onderzoeksvraag 1: opleidingen BK en PK. Rotterdam: Rebel.

p.38-40 Bij het onderwerp 'Werkgelegenheid - beeldende kunst' wordt gerefereerd aan de CBS-definitie werkzame personen in de 'scheppende kunsten' in 2012 (inclusief schilders, pottenbakkers, beeldhouwers, glazeniers, edelsmeden, schrijvers, dichters, componisten, choreografen en restaurateurs van kunst; De groep omvat ook schrijvers van technische handleidingen en gebruiksaanwijzingen); ook wordt verwezen naar ROA-data met cijfers over werk van afgestudeerden 'Autonome beeldende kunst'.

– Gerdes, E., R. Winters & I. Pohl (2014b). Talentontwikkeling Beeldende Kunsten en Podiumkunsten. Resultaten kwantitatieve analyse onderzoeksvraag 2: subsidies talentontwikkeling BK en PK. Rotterdam: Rebel.

p.15 Om uitspraken te doen over landelijke subsidies talentontwikkeling voor beeldend kunstenaars wordt gebruik gemaakt van een databestand van het Mondriaan Fonds over de jaren 2005-2013 met regelingen die betrekking hebben op talentontwikkeling; er is niet gerapporteerd welke regelingen dat zijn; ook is bij negen grote gemeenten en private fondsen navraag gedaan over dit type subsidies, zonder dat steeds een heldere definitie wordt gehanteerd over wat verstaan wordt onder beeldend kunstenaars. Zo hanteert het SNS Reaal fonds (p.42) een brede definitie van visuele kunsten, inclusief vormgeving, design, mode, fotografie, architectuur en interdisciplinaire projecten.

- IJdens, T. (2009). Voorstudie sectormonitor beeldende kunst. Tilburg: IVA Beleidsonderzoek en Advies.

p.6 Het rapport beantwoordt de vraag naar de hoeveelheid 'beroepsmatig werkzame beeldend kunstenaars' met een verwijzing naar het CBS (2007; zie boven) en naar IVA-data: 'het aantal personen dat in een bepaalde periode 'zichtbaar' wordt in het landelijk subsidiestelsel voor beeldende kunst' (noot 5; zie hieronder)

- IJdens, T. & H. Mariën (2009). Statistiek van landelijke subsidieregelingen voor beeldende kunst 2003-2007. Subsidies voor kunstenaars, gesubsidieerde aankopen en gesubsidieerde opdrachten. Tilburg: IVA Beleidsonderzoek en Advies.

p.1-5 Personen die in Nederland gevestigd zijn en tussen 2003-2007 met één of meer landelijke subsidieregelingen in aanraking zijn geweest (zowel gehonoreerden als afgewezenen), te weten de stipendia en beurzen van het voormalige Fonds BKVB, aankoopsubsidiereregelingen van musea en de Kunstkoopregeling uitgevoerd door de voormalige Mondriaan Stichting en kunstopdrachten begeleid door SKOR, RGD of voormalige Mondriaan Stichting.

- KWINK Groep (2014). Inventarisatie talentontwikkeling in de podiumkunsten en beeldende kunst. Den Haag: Kwink Groep BV.

p.6, 10 Het begrip kunstenaar omvat (voor zover betrekking hebbend op beeldende kunst) de disciplines teken-, schilder- en grafische kunsten, beeldhouwkunst, fotografie, etc., en de functies bemiddelaar (curator, criticus, beschouwer, theoreticus) en beeldend kunstenaar; voor het beeldende-kunstdeel is het adresbestand van het Mondriaan Fonds met 7.000 kunstenaars gebruikt, ergo 'het grootste deel van de benaderde kunstenaars heeft wel eens een subsidie aangevraagd dan wel toegekend gekregen'. (p.10)

- Lauwaert, M. (2015). Beeldende kunstenaars: klem tussen twee banen. *Rekto Verso*, tijdschrift voor cultuur en kritiek, 67, 1-5.

Geen definities gegeven in deze bron.

NB In een persoonlijke communicatie/e-mail wordt gemeld dat het onderzoek breed is uitgezet, onder jonge, beginnende en gevestigde kunstenaars, onder kunstenaars die internationaal succes hebben tot lokaal actief zijn, benaderd via het eigen netwerk en via achterbannen van belangenverenigingen, zowel via digitale als analoge weg.

- Research voor Beleid (2011). In beeld. Nulmeting sectormonitor beeldende kunst. Zoetermeer: Research voor Beleid.

p.17 Het rapport verwijst voor het aantal beeldend kunstenaars en dus voor de definitie van beeldend kunstenaars naar het CBS (2007; zie boven); het verwijst voorts voor inkomensvorming naar SEO-onderzoek dat weer gebruik maakt van een steekproef uit de IVA-data (zie IJdens & Mariën, 2009 hierboven) en naar een proefschrift uit 2011 over de zichtbaarheid van Nederlandse kunstenaars op biënnales.

- ROA/Vereniging Hogescholen (2015). Feiten en cijfers. HBO-monitor 2014: De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hbo. Maastricht/Den Haag: ROA/Vereniging Hogescholen.

Het onderzoek arbeidsmarktcijfers hbo-afgestudeerden zonder onderscheid naar disciplines binnen de sector 'kunst'.

- RvC/SER (2016). Verkenning arbeidsmarkt culturele sector. Den Haag: Raad voor Cultuur/Sociaal-Economische Raad.

Niet van toepassing (onderzoek over gehele sector en kunstenaars als totale groep).

- Teesing, G. & P. de Jong (2014). Kunstenaarshonoraria. Den Haag: APE.

p.14, 29 'Het kunstenaarsperspectief is in beeld gebracht door middel van een web-enquête onder 246 respondenten' die door Platform BK, het BBK, het Mondriaan Fonds en FNV Kiem is 'gefaciliteerd'. 'Potentiële respondenten werden op de enquête geattendeerd door middel van nieuwsbrieven, Facebook, Twitter en websitevermeldingen'. Verder ontbreekt informatie over wie precies, beeldend kunstenaars of anderen, de enquête hebben ingevuld. Ook zijn diepte-interviews gehouden met twaalf kunstenaars die in de enquête aangaven hiertoe bereid te zijn. In het verslag hiervan is ook geen informatie over de aard van beroep of werkzaamheden.

- Valk, W.D.M. van der (2014). Galeries voor hedendaagse beeldende kunst 2014. Zoetermeer: Panteia.

Niet van toepassing (enquête onder bedrijven in het galeriewezen).

- Vinken, H. & T. IJdens (2013). Freelance journalisten, schrijvers en fotografen. Tarieven en auteursrechten, onderhandelingen en toekomstverwachtingen. Tilburg: Pyrrhula Social Research Network.

Niet van toepassing (enquête onder journalisten, schrijvers en fotografen).

- Vinken, H. & T. IJdens (2014). Hoog opgeleid, laag inkomen. De situatie van buitenschoolse kunstdocenten en artistiek begeleiders. In T. IJdens & J.J. Knol (Red.), Zicht op actieve cultuurparticipatie. Thema's en trends in praktijk en beleid (pp. 102-109). Utrecht: LKCA, FCP.

Niet van toepassing (enquête onder buitenschoolse kunstdocenten en artistiek begeleiders).

- Vinken, H., T. IJdens & H. Mariën (2015). ACT Monitor 2015. Onderzoek werk en inkomen acteurs. Amsterdam: ACT acteursbelangen.

Niet van toepassing (enquête onder acteurs).

- Werff, S. van der & E. Berkhout (2015). Studie & Werk 2015. Hbo'ers en academici van afstudeerjaar 2012/2013 op de arbeidsmarkt. Amsterdam: SEO.

Geen definities gegeven in deze bron.

NB In separaat te downloaden tabellenboek 'SEO 2015-20_Studie_werk_2015_-_tabellen_hbo' (PDF), p. 3, is af te lezen welke HBO-opleidingen er worden onderscheiden. De cijfers van afgestudeerden aan de opleiding 'Kunstacademie' zijn vergeleken met cijfers van de opleiding 'Muziek, 'Toneel' en 'Dans' en met de cijfers van alle opleidingen samen.

- Winkel, C. van, P. Gielen & K. Zwaan (2012). De hybride kunstenaar. De organisatie van de artistieke praktijk in het postindustriële tijdperk. Breda: AKV|St. Joost, Expertisecentrum Kunst en Vormgeving.

p.13 Afgestudeerden 'autonome beeldende kunst' in 1975, 1990 en 2005 aan Sint-Lucas Beeldende Kunst in Gent, Sint-Lucas Hogeschool voor de Kunsten in Brussel, Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Antwerpen, AKV|St.Joost (Avans Hogeschool) in Den Bosch en Breda en de Academie voor Beeldende Vorming (Fontys Hogeschool voor de Kunsten) in Tilburg.

p.13 Uit noot 1 blijkt dat in sommige gevallen gekozen is voor de beste benadering van het begrip autonoom, zoals bijvoorbeeld de opleidingen 'grafische kunst' en 'monumentale vormgeving en vrij schilderkunst' (AKV|St.Joost, 1975). Welke richtingen precies zijn meegenomen bij de andere cohorten is onbekend.

bijlage 3 samenvatting Uitkomsten (selectie) schoolverlatersonderzoeken online

PROCENT	2008-2009				
	HBO Totaal*	KUNST Totaal**	VOLTIJD ABK***	VGA	DBV
procent vrouw	57	59	62	67	90
m leeftijd	27,1	28,1	27,5	26,3	27
procent vooropl havo	45	29	21	34	57
procent vooropl vwo	15	25	27	26	15
procent vooropl hbo	10	20	14	8	7
procent kies opnieuw zelfde studie	81	87	87	84	81
procent goede basis start arbeidsmarkt	54	33	8	27	38
procent werkloos	4,6	3,8	8,7	4,6	2,9
n arbeidsuren in huidige functie	33,9	32	27,8	36,2	26,6
bruto maandinkomen	2343	1479	698	1181	1473
bruto uurloon	16,13	11,32	6,46	7,56	12,92
gewogen aantal	61067	3564	300	536	255

Bron: ROAStatistics

* Via Niveau.aspx /HBO /Totaal

** Via Sector.aspx /Kunst, taal en cultuur /HBO /Totaal

*** Via Opleiding.aspx /HBO keuze uit /Voltijd /Deeltijd /Duaal en dan /Kunst, taal en cultuur dan keuze uit gewenste opleiding

ABK = HBO Autonome Beeldende Kunst

VGA = HBO Vormgeving Algemeen

DBV = HBO Docent Beeldende Kunst en Vormgeving

2010-2011					2012-2013				
HBO	KUNST	VOLTIJD	VGA	DBV	HBO	KUNST	VOLTIJD	VGA	DBV
Totaal*	Totaal**	ABK***			Totaal*	Totaal**	ABK***		
59	59	63	66	85	59	65	71	76	83
27,2	28	26,9	25,7	27,6	27,1	27,5	26,6	25,2	26,8
44	28	35	40	46	46	26	37	35	48
16	25	29	27	11	17	27	31	28	15
11	24	8	6	18	8	21	8	4	11
81	86	91	80	76	79	83	81	78	83
50	27	11	17	27	49	30	14	21	29
6,7	7,2	12,1	8,7	10,4	6,5	6,5	13,8	5,3	6,2
32,9	29,2	26	32,9	26,7	32,8	31,2	28,9	33,2	15
2151	1343	784	1165	1460	2036	1363	618	1275	1347
15,26	11,19	7,61	8,03	13,17	14,37	10,66	5,68	8,98	13,02
60885	4400	323	658	237	63098	4252	290	600	209

Colofon

In opdracht van BKNL is onderzoek gedaan naar de beeldende kunstsector in Nederland. Deze uitgave bevat de rapporten Beeldend kunstenaars in Nederland. Cijfers over werk en inkomen (Pyrrhula Research Consultants) en de Infographic beeldende kunstsector (Berenschot).

Ontwerp: Ingeborg Scheffers, Amsterdam
Druk: Veenman+, Rotterdam

© bknl, juli 2016

Beeldende Kunst Nederland (BKNL) is een informeel overleg van organisaties die opkomen voor het belang van beeldend kunstenaars, musea, presentatie-instellingen en galeries in Nederland. Het Mondriaan Fonds faciliteert en coördineert de bijeenkomsten.

www.bknl.nl

Welke gegevens zijn beschikbaar over beeldende kunstmusea? Hoeveel presentatie-instellingen zijn er in Nederland? Langs welke kanalen, behalve bij een galerie, verkoopt een kunstenaar zijn werk? Om antwoord te krijgen op dit soort vragen, heeft BKNL het initiatief genomen alle beschikbare gegevens over de beeldende kunstsector in Nederland te bundelen in deze publicatie.

Deze publicatie is een nulmeting. BKNL werkt toe naar een terugkerend, coherent, breed gedeeld en actueel overzicht van de sociaal-economische positie van beeldend kunstenaars en een goed zicht op de betekenis van beeldende kunst voor het culturele veld en voor andere maatschappelijke domeinen.

De informatie die in deze publicatie is gebundeld, komt uit een schat aan cijferverzamelingen, van het Centraal Bureau voor Statistiek tot het onderzoek *Galleries voor hedendaagse beeldende kunst* van onderzoeksbureau Panteia. BKNL heeft met twee opdrachten aan verschillende bureaus alle informatie laten verzamelen en duiden. Henk Vinken (Pyrrhula Research Consultants) heeft een uitgebreide analyse gemaakt van de beschikbare cijfers over beeldend kunstenaars, waarbij de inkomenspositie een belangrijk thema was. Onderzoeksbureau Berenschot heeft een globaal overzicht verzorgd van beschikbare data op het gebied van onder meer instellingen, galleries, festivals en individuen.

Beeldende Kunst Nederland (BKNL) is een informeel overleg van organisaties die opkomen voor het belang van beeldend kunstenaars, musea, presentatie-instellingen en galleries in Nederland. Bij BKNL zijn aangesloten Platform BK, Museumvereniging, FNV Kiem, Kunsten '92, de Beroepsvereniging van Beeldend Kunstenaars (BBK), de Nederlandse Galerie Associatie (NGA) en de belangenvereniging voor presentatie-instellingen De Zaak Nu. Het Mondriaan Fonds faciliteert en coördineert BKNL.